This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र M 414 विषय बुद्धदर्शन

नाव. Upam's from Suttas. MS

लेखक/लिपीकार श्री. शं. गो. चाहे

पृष्ठ 83 काळ पूर्ण/अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

Upamas from Suttas.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महासीहनादसुत्त

In the section of the पंचगतियो, five destinies after death, the बुद्ध brings in this अंगारकासु-उपमा and other similes to explain how he comes to know the fates of beings after death.

सेय्यथा पि सारिपुत्त अंगारकासु सामिकपोरिसा पूरा अगारानं वीत-च्चिकानं वीतधूमानम् । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभितत्तो, घम्मपरेतो, किलन्तो, तसितो, पिपासितो, एकायनेन मग्गेन तमेव अंगारकासुं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य:- तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो, तथा च इरियति, तं च मग्गं समारूळ्हो, यथा इमं येव अंगारकासुं आगमिस्सती-ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्सा अंगारकासुया पतितं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियमानम् । एवमेव खो अहं सारिपुत्त इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि । तथायं पुग्गलो पटिपन्नो, तथा च इरियति, तं च मग्गं समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सती-ति । तमेनं पस्सामि अ-
परेन समयेन दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमनुसकेन कायस्स भेदा परं
मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना
वेदियमानम् ॥

गूथकूप-उपमा

सेय्यथा पि सारिपुत्त गूथकूपो सामिकपोरिसो पूरो गूथस्स । अथ पुरिसो...
.... मग्गेन तमेव गूथकूपं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा..... समाख्कहो
यथा इमं येव गूथकूपं आगमिस्सती-ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्मिं गूथ-
कूपे पतितं दुक्खं तिब्बं कटुकं वेदनं वेदियमानम् । एवमहं खो सारिपुत्त.....
परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जिस्सती-ति । तमेनं पस्सामि अपरेन.....
परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्नं दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियमानम् ॥

रुक्ख-उपमा

सेय्यथा पि सारिपुत्त रुक्खो विसमे भूमिभागे जातो तनुपत्तपलासो कबर-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

च्छायो । अथ पुरिसो.... मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमो पुरिसो....
समारूळ्हो यथा इमं येव रुक्खं आगमिस्सती-ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन
तस्स रुक्खस्स छायाय निसिन्नं वा निप्पन्नं वा दुक्खबहुलं वेदियमानम् । एवमेव
खो अहं सारिपुत्त... परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जिस्सती-ति । तमेनं पस्सामि....
..परं मरणा पेत्तिविसयं उपपन्नं दुक्खबहुलं वेदनं वेदियमानम् ॥

रुक्ख-उपमा

सेय्यथा पि सारिपुत्त रुक्खो समे भूमिभागे जातो बहलपत्तपलासो सन्तच्छायो । अथ
पुरिसो... मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा..... समारूळ्हो यथा इममेव रु-
क्खं आगमिस्सती-ति । तमेनं पस्सेय्य.... तस्स रुक्खस्स छायाय निसिन्नं वा निप्पन्नं
वा सुखबहुलं वेदनं वेदियमानम् । एवमहं खो सारिपुत्त.... परं मरणा मनुस्सेसु उपप
ज्जिस्सतीति । तमेनं पस्सामि... मनुस्सेसु उपपन्नं सुखबहुलं वेदनं वेदियमानम् ॥

पासाद उपमा

सेय्यथा पि सारिपुत्त पासादो, तत्रास्स कूटागारं उल्लितावलित्तं निवातं फुसितगळ्हं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विहितवातपानम् । तत्रास्स पल्लंको गोणकत्थतो पटिकत्थतो पटालिकत्थतो कदलि-
मिगपवरपच्चत्तरणो सउत्तरच्छदो उभतो लोहितकूपधानो । अथ पुरिसो आगच्छे-
य्य घम्माभितत्तो घम्मपरेतो किलन्तो तासितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव
पासादं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य - तथायं भवं पुरिसो
पटिपन्नो, तथा च इरियति, तं च मग्गं समारुळ्हो यथा इमं येव पासादं आगमि-
स्सती-ति । तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तस्मिं पासादे तस्मिं कूटागारे तस्मिं
पल्लंके निसिन्नं वा निपन्नं वा एकन्तसुखं वेदियमानम् । एवमेव खो अहं सा-
रिपुत्त इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि । तथायं पुग्गलो
पटिपन्नो तथा च इरियति, तं च मग्गं समारुळ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा
सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सती-ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन दिब्बेन
चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं
लोकं उपपन्नं एकन्तसुखं वेदनं वेदियमानम् ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वितक्कसण्ठान सुत्त

The बुद्ध brings in this simile in order to show how a monk should cease to think upon evil considerations.

सेय्यथापि भिक्खवे चक्खुमा पुरिसो आपतगतानं रूपानं अदस्सन-कामो अस्स। सो निमिसेय्य वा अञ्ञेन वा अपलोकेय्य; एवमेव खो भिक्खवे तस्स चे भिक्खुनो तेसं पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छंदूपसंहितापि दोसूपसंहितापि, मोहूपसंहितापि, तेन भिक्खवे भिक्खुना तेसं वितक्कानं असति अमनसिकारो आपज्जितब्बो। तदा ते.... पहीयन्ति।....

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अलगद्दूपमा

अलगद्दूपम सुत्त :-

सेय्यथापि भिक्खवे पुरिसो अलगद्दाथिको अलगद्दगवेसी अलगद्द-परियेसनं चरमानो। सो पस्सेय्य महन्तं अलगद्दम्। तमेनं भोगे वा नङ्गुठे वा गण्हेय्य। तस्स सो अलगद्दो परिनिवत्तित्वा हत्थे वा बाहाय वा अञ्ञतरस्मिं वा अंगपच्चंगे डंसेय्य। सो ततो निदानं मरणं वा निगच्छेय्य, मरणमत्तं वा दुक्खं। तं किस्स हेतु? दुग्गहितत्ता भिक्खवे अलगद्दस्स।

एवमेव खो भिक्खवे इधेकच्चे मोघपुरिसा धम्मं परियापुणन्ति, सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथं उदानं इतिवुत्तकं जातकं अब्भुतधम्मं वेदल्लं। ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पञ्ञाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति। तेसं ते धम्मा पञ्ञाय अत्थं अनुपपरिक्खतं न निज्झानं खमन्ति। ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परियापुणन्ति इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च। यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तं चस्स अत्थं नानुभोन्ति। तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति। तं किस्स हेतु? दुग्गहितत्ता भिक्खवे धम्मानम् ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अलगद्दूपमा

..... सेय्यथापि भिक्खवे पुरिसो .... अलगद्दम् । तमेनं अजपदेन दण्डेन सुनिग्गहितं निग्गण्हेय्य । अजपदेन दण्डेन सुनिग्गहितं निग्गहित्वा गीवाय सुग्गहितं गण्हेय्य । किञ्चापि सो भिक्खवे अलगद्दो तस्स पुरिसस्स हत्थं वा बाहं वा अञ्ञतरं वा अंगपच्चंगं भोगेहि पलिवेदेय्य, अथ खो सो नेव ततो निदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु ? सुग्गहितत्ता भिक्खवे अलगद्दस्स ;

एवमेव खो भिक्खवे इधेकच्चे कुलपुत्ता धम्मं परियापुणन्ति, सुत्तं ..... वेदल्लं । ते ... धम्मानं पञ्ञाय अत्थं उपपरिक्खन्ति । तेसं .... उपपरिक्खतं निज्झानं खमन्ति । ते न चेव उपारम्भानिसंसा धम्मं परियापुणन्ति, न इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति, तं चस्स अत्थं अनुभोन्ति । तेसं ते धम्मा सुग्गहिता दीघरत्तं अत्थाय हिताय सुखाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? सुग्गहितत्ता भिक्खवे धम्मानम् ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कंसपाति-उपमा

अनङ्गणसुत्त

Here सारिपुत्त uses this simile while explaining the reason and conditions for considering Two out of the four types of men as superior and the remaining Two as inferior.

(1) सेय्यथापि आवुसो कंसपाति आभता आपणा वा कम्मारकुला वा वण्णेन च मलेन च परियोनद्धा। तमेनं सामिका न चेव परिभुञ्जेय्युं, न च परियोदपेय्युम्, रजोपथे च नं निक्खिपेय्युम्। एवं हि सा आवुसो कंसपाति अपरेन समयेन संकिलिट्ठतरा अस्स मल-ग्गहिता च। ... एवमेव खो आवुसो यस्सं पुग्गले साङ्गणो व समानो अत्थि मे अ-ज्झत्तं अङ्गणं-ति यथाभूतं न पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खम्- न छन्दं जनेस्सति न वायामिस्सति, न वीरियं आरभिस्सति तस्साङ्गणस्स पहानाय। सो सरागो सदोसो समोहो संकिलिट्ठाचित्तो कालं करिस्सति।

(2) सेय्यथापि आवुसो... परियोनद्धा। तमेनं सामिका परिभुञ्जेय्युं चेव परियोदपेय्युं च, न च नं रजोपथे निक्खिपेय्युम्। एवं हि सा आवुसो कंसपाति अपरेन समयेन परि-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सुद्धतरा अस्स परियोदाता च। एवमेव आवुसो खायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं-ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खम्- छन्दं जनेस्सति वायामिस्सति, वीरियं आरभिस्सति तस्साङ्गणस्स पहानाय। सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिट्ठचित्तो कालं करिस्सति।

(3) सेय्यथापि .... कम्मारकूला वा परिसुद्धा परियोदाता। तमेनं .... as in (1) निक्खिपेय्युम्। एवं हि ..... मलग्गहिता च। एवमेव आवुसो खायं पुग्गलो अनङ्गणो न समानो नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं-ति यथाभूतं न पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खम्- सुभनिमित्तं मनासिकरिस्सति। तस्स सुभनिमित्तस्स मनासिकारा रागो चित्तं अनुद्धंसेस्सति। सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो संकिलिट्ठचित्तो कालं करिस्सति।

(4) सेय्यथापि आवुसो .... as in (3) परिसुद्धा परियोदाता। तमेनं as in (2) निक्खिपेय्युम्। एवं हि .... परियोदाता च। एवमेव आवुसो ..... यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खम्। सुभनिमित्तं न मनासिकरिस्सति। तस्स सुभनिमित्तस्स अमनासिकारा रागो चित्तं नानुद्धंसेस्सति। सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असंकिलिट्ठचित्तो कालं करिस्सति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

६

कंसपाति-उपमा

In this very सुत्त again सारिपुत्त makes use of this उपमा to illustrate the state of a blemished and unblemished monk.

सेय्यथा पि आवुसो कंसपाति आभता आपणा वा कम्मार कुला वा परिसुद्धा परियोदाता। तमेनं सस्सामिका आहिकुणपं वा ककुरकुणपं वा मनुस्सकुणपं वा रचयित्वा अज्झोस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युम्। तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य "अम्भो किमेवीदं हरीयति जञ्ञजञ्ञं विया"-ति। तमेनं जिगुच्छित्वा अपापुरित्वा ओलोकेय्य। तस्स सह दस्सनेन अमनापता च सण्ठहेय्य, पटिकूलता च सण्ठहेय्य, जेगुच्छिता च सण्ठहेय्य। जिघाच्छितानं पि न भोजनुकम्यता अस्स, पगेव सुहितानम्। एवमेव खो आवुसो यस्स कस्सचि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सुय्यन्ति च; किञ्चापि सो होति आरञ्ञको पन्तसेनासनो पिण्डपातिको सापदानचारी पंसुकूलिको तेचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी न चेव सक्करोन्ति, न च गरुं करोन्ति, न मानेन्ति न पूजेन्ति।

(२) सेय्यथा पि आवुसो कंसपाति आभता आपणा वा कम्मार कुला वा परिसुद्धा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पादियोदाता। तमेनं सामिका सालीनं ओदनं विचीनीतकाकं अनेकसूपं अनेकब्यंजनं रचायित्वा आभिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युम्। तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य "अम्भो किमेवीदं हरीयाति जलाजलं विया"-ति। तमेनं उट्ठहित्वा अपापुरित्वा ओलोकेय्य। तस्स सह दस्सनेन मनापता च सण्ठहेय्य, अप्पटिकूलता च सण्ठहेय्य, अजेगुच्छिता च सण्ठहेय्य; सुहितानं पि भोतुकम्यता अस्स पगेव जिघच्छितानम्। एवमेव खो आयुसो यस्स कस्सचि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सुय्यन्ति च। किञ्चापि सो होति गामन्तविहारी सेमन्तनिको गहपतिचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महादुक्खक्खन्धसुत्त

The बुद्ध employs This simile in explaining

वनपानं अस्सादो.

सेय्यथा पि भिक्खवे रञ्ञो वा खत्तियस्स कम्मा वा ब्राह्मणस्स कम्मा वा गहपतिकस्स कम्मा वा पन्नरसवस्सद्धे।सिका वा सोळसवस्सद्धे।सिका वा नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळी नाच्चोदाता।पदुमा सा भिक्खवे तस्सिं समये सुखा वण्णनिभा-ति। एवं भन्ते। यं खो भिक्खवे भिक्खुनो सुखं वण्णनिभं पटिच्च उप्पज्जति सुखं ~~सो~~ सोमनस्सं, अयं खपानं अस्सादो।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुक्कुरी-उपमा

चेतोविवटकसुत्त

The बुद्ध employs this simile to show how a monk, who is equipped with the fifteen factors of strenuous character, is capable of breaking through, is capable of full Enlightenment and is capable of Peace beyond compare -

सेय्यथा पि भिक्खवे कुक्कुटिया अण्डा अट्ठ वा दस वा द्वादस वा। तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा आधिसायितानि सम्मा परिसेदितानि सम्मा परिभावितानि। किं चापि तस्स कुक्कुटिया न एवं इच्छा उप्पज्जेय्य - अहो वतिमे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जेय्युं - ति; अथ खो भब्बा व ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जितुम्; एवमेव खो भिक्खवे एवं उस्सोळ्ही-पन्नस्संगसमन्नागतो भिक्खु भब्बो आभिनिब्बेधाय, भब्बो संबोधाय, भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स आधिगमाया - ति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सतिपट्ठानसुत्त

The बुद्ध brings this simile in the कायानुपस्सना section to illustrate how a monk looks upon his body.

पुन च परं भिक्खवे भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छ-
ड्डितं एकाहमतं वा दीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातम्;....
(२) पुन च परं..... छड्डितं काकेहि वा खज्जमानं, कुललेहि वा खज्जमानं,
गिज्झेहि वा खज्जमानं, कंकेहि वा खज्जमानं, सुनखेहि वा खज्जमानं, ब्यग्घेहि
वा खज्जमानं, सिगालेहि वा खज्जमानं, विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानम्;....
(३) पुन च परं.... छड्डितं अट्ठिकसंखलिकं समंसलोहितं न्हारुसंबन्धम्; पे...
अट्ठिकसंखलिकं निम्मंसलोहितं न्हारुसंबन्धम्; पे... अट्ठिकसंखलिकं नि-
म्मंसलोहितं न्हारुसंबन्धम्। अट्ठिकानि अपगतसंबन्धानि दिसाविदिसा विक्खित्तानि,
अञ्ञेन हत्थट्ठिकं, अञ्ञेन पादट्ठिकं, अञ्ञेन गोप्फकट्ठिकं, अञ्ञेन जङ्घ-
ट्ठिकं, अञ्ञेन ऊरुट्ठिकं, अञ्ञेन कटिट्ठिकं, अञ्ञेन फासुकट्ठिकं, अञ्ञेन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पिट्ठिट्ठिकं, अञ्ञेन खन्धट्ठिकं, अञ्ञेन गीवट्ठिकं, अञ्ञेन हनुकट्ठिकं, अञ्ञेन दन्तट्ठिकं, अञ्ञेन सीसकटाहम्पि; .....

(४) पुन च परं भिक्खवे भिक्खु ---- छट्ठितं, अट्ठिकानि सेतानि, संख-वण्णपटिभागानि, पे... ; अट्ठिकानि पुञ्जकितानि तेरोवास्सिकानि... पे... ; अट्ठिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि ; सो इमम्हेव कायं उपसंहरति "अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवं अनतीतो"-ति। इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, ...पे...

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुल्लूपमा

अलगद्दूपमसुत्त

सेय्यथापि भिक्खवे पुरिसो अद्धानमग्गपटिपन्नो । सो पस्सेय्य महन्तं उदकण्णवं, ओरिमं तीरं सासंकं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं । नत्थि चास्स नावा संतारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । तस्स एवमस्स अयं खो महा उदकण्णवो, ओरिमं च तीरं सासंकं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; नत्थि च नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । यं नूनाहं तिणकट्ठसाखापलासं संकड्ढित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायमन्तो सोत्थिना पारं उत्तरेय्यं-ति । अथ खो सो भिक्खवे पुरिसो तिणकट्ठसाखापलासं संकड्ढित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं..... पारं ~~अतिण्णो~~ । उत्तरेय्य । तस्स पुरिसस्स तिण्णस्स पारंगतस्स एवमस्स- बहूपकारो खो मे अयं कुल्लो । इमाहं कुल्लं निस्साय... पारं अतिण्णो । यं नूनाहं इमं कुल्लं सीसे वा आरोपेत्वा खन्धे वा उच्चोपेत्वा येन कामं पक्कमेय्यं-ति । तं किं मञ्ञथ भिक्खवे अपि नु सो पुरिसो एवंकारी तस्मिं कुल्ले किच्चकारी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अस्सा-ति। नो हेतं भन्ते। कथं-कारी च सो भिक्खवे पुरिसो तस्मिं कुळे किच्चकारी अस्स? इध भिक्खवे तस्स पुरिसस्स तिण्णस्स पारं गतस्स एव-मस्स। बहूपकारो खो मे अयं कुळो। इमाहं कुळं निस्साय हत्थेहि पादेहि च वायमामानो सोत्थिना पारं उत्तिण्णो। यं नूनाहं इमं कुळं थलेव उस्सारेत्वा उदके वा ओपिलापेत्वा येन कामं पक्कमेय्यं-ति। एवंकारी सो खो भिक्खवे पुरिसो तस्मिं कुळे किच्चकारी अस्स। एवमेव खो भिक्खवे कुळूपमो मया धम्मो देसितो नित्तरणत्थाय नो गहणत्थाय। कुळूपमं वो भिक्खवे धम्मं देसितं आजानन्तेहि धम्मापि वोपहातब्बा पगेव अधम्मा।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्वेधावितक्कसुत्त

The बुद्ध employs this simile in order to emphasise the evil effects of the wrong states of mind.

सेय्यथापि भिक्खवे दक्खो गोपालको पच्छिमे मासे शरदसमये किट्ठसंबाधे गोपालको गावो रक्खेय्य । सो ता गावो ततो ततो दण्डेन आकोट्टेय्य, पटिकोट्टेय्य, सन्निरुन्धेय्य, संनिवारेय्य । तं किस्स हेतु । पस्सति हि सो भिक्खवे गोपालको ततो निदानं वधं वा बन्धनं वा जानिं वा गरहं वा । एवमेव खो अहं भिक्खवे अद्धसं अकुसलानं धम्मानं आदीनवं, ओकारं, संकिलेसं, कुसलानं धम्मानं नेक्खम्मे आनिसंसं वोदानपक्खम् ।

(२) सेय्यथापि भिक्खवे गिम्हानं पच्छिमे मासे सब्बसस्सेसु गामन्तसम्भतेसु गोपालको गावो रक्खेय्य । तस्स रुक्खमूलगतस्स वा अब्भोकासगतस्स वा सतिकरणीयमेव होति 'एते गावो'ति । एवमेवं खो भिक्खवे सतिकरणीयमेव अहोसि "एते धम्मा" ति । (when the evil thoughts are driven out and right thoughts about renunciation re take possession of the mind).

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सतिपट्ठान सुत.

The बुद्ध brings this उपमा to show how a monk, in the process of कायानुपस्सन, takes note of the four elements in his body.

सेय्यथापि भिक्खवे दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गावीं वधित्वा, चतुमहापथे बिलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स। एवमेव खो भिक्खवे भिक्खु इमभेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति, "अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातू"ति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महासीहनादसुत.

While refuting the view of some recluses and Brahmanas who hold that so long man is young, he is endowed with vigour and mental powers; but when he grows old, these powers fail him; the गुरु cites his own example. He says that even if four disciples of a very long life and fine intellect, were to put him questions after questions continuously, he would never be tired out and his exposition would never be come to an end. He uses this simile to illustrate the mental powers possessed by the four disciples.

सेय्यथापि सारिपुत्त दळ्हधम्मो धनुग्गहो सिक्खितो कतहत्थो कतूपासनो लहुकेन असनेन अप्पकासिरेनेव तिरियं तालच्छायं अतिपातेय्य; एवं आधिमत्तवातिमन्तो, एवं आधिमत्तगतिमन्तो, एवं आधिमत्तधीतिमन्तो, एवं परमेन पञ्ञावेय्यत्तियेन समन्नागता (चत्तारो सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो)।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निक्कुज्जे तस्स उक्कुज्जनूपमा

भयभेरवसुत्त

The ब्राह्मण जानुस्सोणी, after hearing the discourse of the बुद्ध on the approach of भयभेरव, says:-

सेय्यथा पि भो गोतम निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, 'चक्खुमन्तो रूपानि दक्खिन्ती'-ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। सो हं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि, धम्मं च, भिक्खुसंघं च। उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु 'अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं'-ति ॥

वत्थसुत

This has been used by the ब्राह्मण सुन्दरिक भारद्वाज in

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वितक्कसण्ठान सुत्त.

The बुद्ध employs this simile in order to illustrate how a monk should turn his attention from one phase of mind to another so that evil thoughts would not arise in his mind.

सेय्यथापि भिक्खवे दक्खो पलगण्डो वा पलगण्डन्तेवासी वा सुखुमाय आणिया ओळारिकं आणिं अभिनीहरेय्य अभिनीहरेय्य अभिनिवत्तेय्य; एवमेव खो भिक्खवे भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन भिक्खवे भिक्खुना तम्हा निमित्ता अञ्ञं निमित्तं मनसिकातब्बं कुसलूपसंहितम् ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुट उपमा

सतिपट्ठानसुत्त

The बुद्ध employs this simile in the section of कायानुपस्सना to explain how a human body is all filled up with filthy matter.

सेय्यथापि भिक्खवे उभतो मुखा पुटो पूरा नानाविहितस्स धञ्ञस्स। सेय्यथीदं सालीनं, विहीनं, मुग्गानं, मासानं, तिलानं, तण्डुलानम्। तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य 'इमे साली, इमे विही, इमे मुग्गा, इमे मासा, इमे तिला, इमे तण्डुला'-ति। एवमेव खो भिक्खवे भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति। अत्थि इमस्मिं काये केसा, लोमा, नखा, दन्ता, तचो, मंसं, नहारु, अट्ठि, अट्ठिमिञ्जं, वक्कं, हदयं, यकनं, किलोमकं, पिहकं, पप्फासं, अन्तं, अन्तगुणं, उदरियं, करीसं, पित्तं, सेम्हं, पुब्बो, लोहितं, सेदो, मेदो, अस्सु, वसा, खेळो, सिङ्घाणिका, लसिका, मुत्तं, मत्थके मत्थलुङ्गं-ति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महासीहनादसुत्त.

In the section of the पञ्चगतियो, five destinies after death, the कुसल, after illustrating with five different उपमाs, the five fates or destinies after death, brings in this simile to illustrate how a monk attains निब्बान, not after death, but here in this very life.

सेय्यथा पि सारिपुत्त पोक्खरणी अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतोदका सुपातित्था रम्मणीया; अविदूरे चस्सा तिब्बो वनसण्डो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभितत्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो एकायनेन मग्गेन तमेव पोक्खरणीं पाणिधाय। तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य - तथान्यं भवं पुरिसो पटिपन्नो, तथा च इरियति, तं च मग्गं समारुळ्हो, यथा इमं येव पोक्खरणीं आगमिस्सती-ति। तमेनं पस्सेय्य अपरेन समयेन तं पोक्खरणीं अोगाहित्वा च पिवित्वा च सब्बदर-थाकिलमथपरिळाहं पटिप्पस्सम्भेत्वा पच्चुत्तरित्वा तस्सिं वनसण्डे निसिन्नं वा निपन्नं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बलवतो पुरिसस्स उपमा

वितक्कसण्ठानसुत

The बुद्ध employs This उपमा to illustrate as to how a monk should control or govern the rising of evil thoughts.

सेय्यथापि भिक्खवे बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गले वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिग्गण्हेय्य, अभिनिप्पीळेय्य, अभिसन्तापेय्य; एवमेव खो भिक्खवे तस्स चे भिक्खुनो तेसं वितक्कानं वितक्कसंखारसण्ठानं मनसि करोतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहितापि दोसूपसंहितापि मोहूपसंहितापि; तेन भिक्खवे भिक्खुना दन्तेहि दन्तमाधाय जिव्हाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिग्गाहितब्बं अभिनिप्पीळेतब्बम् अभिसन्तापेतब्बम्। तदा तस्स पापका अकुसला वितक्का .... पहीयन्ति, अब्भत्थं गच्छन्ति .... ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भमकार - उपमा

सतिपट्ठानसुत्त

The बुद्ध uses his उपमा in elaborating कायानुपस्सन

सेय्यथापि भिक्खवे दक्खो भमकारो वा भमकारन्तेवासी वा दीघं वा अञ्चन्तो दीघं अञ्चामीति पजानाति, रस्सं वा अञ्चन्तो रस्सं अञ्चामीति पजानाति; एवमेव खो भिक्खवे भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो दीघं अस्ससामी-ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो रस्सं अस्ससामी-ति पजानाति, दीघं वा... रस्सं वा पस्ससन्तो रस्सं पस्ससामी-ति पजानाति। सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी-ति.... पस्ससिस्सामी-ति सिक्खति। पस्सम्भयं कायसंखारं अस्ससिस्सामी-ति... पस्ससिस्सामी-ति सिक्खति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महासीहनाद सुत.

The बुद्ध employs this simile to illustrate as to how scrupulously he was observing the vow of solitary life.

सेय्यथापि सारिपुत्त अञ्ञको मगो मनुस्से दिस्वा वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतति; एवमेव खो अहं सारिपुत्त यदा पस्सामि गोपालकं वा पसुपालकं वा तिणहारकं वा कट्ठहारकं वा वनकम्मिकं वा, वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतामि। तं किस्स हेतु? मा मं ते अद्दसंसु, अहं च मा ते अद्दसं-ति। इदंसु मे सारिपुत्त पाविवित्तस्मिं होति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मण्डनकजातिकस्स मालाधारण-उपमा

अनङ्गणसुत्त

This has been employed by महामोग्गल्लान in continuation of the ~~कूट~~ यानकार-उपमा in his appreciation of the discourse of सारिपुत्त.

सेय्यथा पि आवुसो इत्थी वा पुरिसो वा मण्डनकजातिको सीसं न्हातो उप्पलमालं वा वस्सिकमालं वा अधिमुत्तमालं वा लभित्वा उभोहि हत्थेहि पटिग्गहेत्वा उत्तमङ्गे सिरस्मिं पतिट्ठपेय्य; एवमेव खो आवुसो ये ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता अस्सु अभायाविनो अकेटाभिनो अनुद्धता अलुनकहा अचपला अमुखरा अविकिण्णवाचा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भोजने मत्तञ्ञुनो जागरियं अनुयुत्ता सतिञ्ञे अपेक्खवन्तो सिक्खाय तिब्बगारवा नवाहुलिका न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा, पविवेके पुब्बंगमा आरद्धवीरिया पहितत्ता उपट्ठितस्सती संपजाना समाहिता एकग्गचित्ता पञ्ञवन्तो अनेकहभूता; ते आयस्मतो सारिपुत्तस्स इमं धम्मपरियायं सुत्वा पिवानि मञ्ञे घसानि मञ्ञे वचसा चेव मनसा च। साधु खो भो सब्रह्मचारी अकुसला वुट्ठा-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मण्डनकजातिकस्स मालाधारण-उपमा

पेत्वा कुसले पतिट्ठपेती"-ति ।

(2)

अनुमान सुत्त.

महामोग्गलान ~~The~~ ~~बुद्ध~~ employs the उपमा to illustrate as to how a monk should examine his heart and get rid of the दोवचस्स करणा धम्मs.

सेय्यथापि आवुसो इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते अच्छे वा ~~उदके~~ उदपत्ते सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो, स चे तत्थ पस्सति रजं वा अंगणं वा, तस्सेव रजस्स वा अंगणस्स वा पहानाय वायमति, नो चे तत्थ पस्सति रजं वा अंगणं वा, तेनेव अत्तमनो होति लाभावत मे, परिसुद्धं वत मे-ति; एवमेव खो आवुसो स चे भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपि-मे पापके अकुसले धम्मे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति तेनावुसो भिक्खुना सब्बेसञ्ञेव इमेसं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बम् । स चे पनावुसो भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु-ति ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वितक्कसण्ठान सुत्त

The बुद्ध employs This उपमा here in order to show as to how a monk should investigate the wretchedness of evil thoughts.

सेय्यथा पि भिक्खवे इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको अहिकुणपेन वा कुक्कुरकुणपेन वा मनुस्सकुणपेन वा कण्ठे आसत्तेन अडियेय्य हरायेय्य जिगुच्छेय्य; एवमेव खो भिक्खवे तस्स चे भिक्खुनो तम्हा निमित्ता अञ्ञं निमित्तं मनसि करोतो कुसलूपसंहितं उपज्जतेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन भिक्खवे भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो, इति पि-मे वितक्का अकुसला, इति पिमे वितक्का सावज्जा, इति पिमे वितक्का दुक्खविपाका-ति .... ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वितक्कसण्ठान सुत्त

The बुद्ध employs This उपमा here in order to show as to how a monk should investigate the wretchedness of evil thoughts.

सेय्यथा पि भिक्खवे इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको अहिकुणपेन वा कुक्कुरकुणपेन वा मनुस्सकुणपेन वा कण्ठे आसत्तेन अट्टियेय्य हरायेय्य जिगुच्छेय्य; एवमेव खो भिक्खवे तस्स चे भिक्खुनो तम्हा निमित्ता अञ्ञं निमित्तं मनसि करोतो कुसलूपसंहितं उपज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन भिक्खवे भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो, इति पि-मे वितक्का अकुसला, इति पि-मे वितक्का सावज्जा, इति पि-मे वितक्का दुक्खविपाका-ति .... ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्वेधावितक्कसुत

The बुद्ध employs this parable in order to show the difference between his teaching and the teaching of सार.

सेय्यथापि भिक्खवे अरञ्ञेपवने महन्तं निन्नं पक्खलम् । तमेनं महामिगसंघो उपनिस्साय विहरेय्य । तस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अनत्थकामो अहितकामो अयोग-क्खेमकामो । सो ख्वास्स मग्गो रवेमो सोवत्तिको पीतिगमनीयो, तं मग्गं पिदहेय्य, विवरेय्य कुम्मग्गं, ओदहेय्य आकुचरं ओकुचारिकम् । एवं हि सो भिक्खवे महा-मिगसंघो अपरेन समयेन अनुब्यसनं आपज्जेय्य ।

तस्सेव को पन भिक्खवे महामिगसंघस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो । सो ख्वास्स मग्गो खेमो सोवत्थिको पीति-गमनीयो, तं मग्गं विवरेय्य, पिदहेय्य कुम्मग्गं, उहरेय्य ओकुचरं, नासेय्य ओकु-चारिकम् । एवं हि सो भिक्खवे महामिगसंघो अपरेन समयेन वुद्धिं विरूळ्हिं वेपुल्लं आपज्जेय्य । उपमा खो मे अयं भिक्खवे कता अत्थस्स विञ्ञापनाय ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अयं चेवेत्थ अत्थो। महन्तं निन्नं पल्ललं-ति रवो। भिक्खवे कामानमेतमाधिवचनम्।
महाभिग संघो-ति रवो। भिक्खवे सत्तानमेतमाधिवचनम्। पुरिसो अनत्थकामो
अहितकामो अयोगक्खेमकामो-ति रवो। भिक्खवे मारस्सेतं पापिमतो आधिवचनम्।
कुम्मग्गो-ति रवो। भिक्खवे अट्ठंगिकस्स मिच्छामग्गस्साधिवचनम्। सेय्याधिदं,
मिच्छादिट्ठिया, मिच्छासंकप्पस्स, मिच्छावाचाय, मिच्छाकम्मन्तस्स, मिच्छा आ-
जीवस्स, मिच्छावायामस्स, मिच्छासतिया, मिच्छासमाधिस्स। ओक्कचरो-ति
रवो। भिक्खवे नन्दीरागस्सेतमाधिवचनम्। ओक्कचारिक्का-ति रवो। भिक्खवे
अविज्जायेतमाधिवचनम्। पुरिसो अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो-ति
भिक्खवे तथागतस्सेतमाधिवचनम् अरहतो सम्मासंबुद्धस्स। वेवेमो मग्गो सोव-
त्थिको पीतिगमनीयो-ति रवो। भिक्खवे अरियस्सेतमट्ठंगिकस्साधिवचनम्।
सम्मादिट्ठिया.... समाधिस्स। इति रवो। भिक्खवे विवट्टो मग्गो रवेमो मग्गो
सोवत्तिको पीतिगमनीयो ..... ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यानकार - उपमा

अनङ्गण सुत

महामोग्गल्लान makes use of this उपमा in appreciation of the discourse by सारिपुत्त on what is अंगण and what is अनंगण.

..... तेन खो पन समयेन समीति यानकारपुत्तो रथस्स नेमिं तच्छेति। तमेनं पण्डुपुत्तो आजीविको पुराणयानकारपुत्तो पच्चुपट्ठितो होति। अथ खो आयस्मतो पण्डुपुत्तस्स आजीविकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि। "अहो वतायं समीति यानकारपुत्तो इमिस्सा नेमिया इमं च वंकं, इमं च जिम्हं इमं च दोसं तच्छेय्य, एवायं नेमि अपगतवंका अपगतजिम्हा अपगतदोसा सुद्धा सारे पतिट्ठिता" ति। यथा यथा खो आयुसो पण्डुपुत्तस्स आजीविकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स चेतसो परिवितक्को होति, तथा तथा समीति यानकारपुत्तो तस्सा नेमिया तं च वंकं, तं च जिम्हं तं च दोसं तच्छेति। अथ खो आयुसो पण्डुपुत्तो आजीविको पुराणयानकारपुत्तो अत्तमनो अत्तमनवाचं निच्छारेसि - "हदयाय हदयं मञ्ञे अस्साय तच्छ-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यानकार - उपमा

ती"- ति। एवमेव खो आवुसो ये ते पुग्गला अस्सद्धा जीविकत्ता न सद्धा अगा-
रस्मा अनगारियं पब्बजिता सठा मायाविनो केटभिनो उद्धता उन्नळा चपला मुखरा
किण्णवाचा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा भोजने अमत्तञ्ञुनो जागरियं अननुयुत्ता सामञ्ञे
अनपेक्खवन्तो सिक्खाय न तिब्बगारवा बाहुलिका साथलिका ओक्कमने पुब्बंगमा पवि-
वेके निक्खित्तधुरा कुसिता हीनवीरिया मूळ्हस्सति असंपजाना असमाहिता विब्भन्त-
चित्ता दुप्पञ्ञा एळमूगा; तेसं आयस्मा सारिपुत्तो इमिना धम्मपरियायेन हदयाय
हदयं मञ्ञे अञ्ञाय तच्छति ॥

N.B. See also मण्डनकजातिकस्स मालाधारण-उपमा.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वत्थूपमा

वत्थसुत्त

This has been employed by the बुद्ध in his discourse on उपाक्किलेसा, impurities of mind.

सेय्यथा पि भिक्खवे वत्थं संकिलिट्ठं मलग्गहितम्, तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रंगजाते उपसंहरेय्य, यादि नीलकाय, यादि पीतकाय, यादि लोहितकाय, यादि मञ्जिट्ठकाय; ~~दुरत्तमेव~~ दुरत्तवण्णमेवस्स, अपरिसुद्धवण्णमेवस्स। तं किस्स हेतु? अपरिसुद्धता भिक्खवे वण्णस्स। एवमेव खो भिक्खवे चित्ते संकिलिट्ठे दुग्गति पाटिकङ्खा।

सेय्यथा पि भिक्खवे वत्थं परिसुद्धं परियोदातं, तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रंगजाते उपसंहरेय्य, ... मंजिट्ठकाय; सुरत्तवण्णमेवस्स, परिसुद्धवण्णमेवस्स; तं किस्स हेतु? परिसुद्धता भिक्खवे वत्थस्स। एवमेव खो भिक्खवे चित्ते असंकिलिट्ठे सुगति पाटिकङ्खा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वत्थुपमा

वत्थसुत्त

The Buddha uses this उपमा of a piece of cloth and a piece of gold to illustrate the case of a good monk

सेय्यथा पि भिक्खवे वत्थं संकिलिट्ठं मलग्गहितं अच्छोदकं आगम्म परिसुद्धं होति परियोदातम्। उक्कामुखं वा पनागम्म जातरूपं परिसुद्धं होति परियोदातम्। एवमेव खो भिक्खवे भिक्खु एवं सीलो एवं धम्मो एवं पञ्ञो सालीनं चे पि पिण्डपातं भुञ्जति विचितकाळकं अनेकसूपं अनेकब्यञ्जनं, नेवस्स तं होति अन्तरायाय।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मधुपिण्डिकसुत्त

This simile is employed by महाकच्चान in order to bring home to them the greatness of the बुद्ध.

सेय्यथा पि आवुसो पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स ठितो सारवतो अतिक्कमेव मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मञ्ञेय्य; एवं संपदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे एतमत्थं परिपुच्छितब्बं मञ्ञथ। सो हावुसो भगवा ञाणं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो ञाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो; वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो.... ।.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सीघं गच्छन्तस्स उपमा

वितक्कसण्ठान सुत्त.

The बुद्ध employs this simile to show as to how a monk should bring his thoughts to subsidence.

सेय्यथापि भिक्खवे पुरिसो सीघं गच्छेय्य; तस्स एवमस्स। किं नु खो अहं सीघं गच्छामि, यं नूनाहं सानिकं गच्छेय्यं-ति। सो सानिकं गच्छेय्य, तस्स एवमस्स - किं नु खो अहं सानिकं गच्छामि, यं नूनाहं तिट्ठेय्यं-ति। सो तिट्ठेय्य, तस्स एवमस्स - किंनु खो अहं ठितो, यं नूनाहं निसीदेय्यं-ति। सो निसीदेय्य, तस्स एवमस्स - किं नु खो अहं निसिन्नो, यं नूनाहं निप्पज्जेय्यं-ति। सो निप्पज्जेय्य। एवं हि सो भिक्खवे पुरिसो ओळारिकं ओळारिकं इरियापथं अतिनिवज्जेत्वा सुखुमं सुखुमं इरियापथं कप्पेय्य। एवमेव खो भिक्खवे तस्स चे भिक्खुनो तेसं वितक्कानं अस्सति अमनासिकारं आपज्जतो उप्पज्जन्तेव पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन भिक्खवे भिक्खुना तेसं वितक्कानं वितक्कसंखारसण्ठानं मनासि कातब्बम् .... ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सेय्य

कुणप - उपमा

सतिपट्ठानसुत्त.

The बुद्ध brings this simile to show how a monk looks upon his body in कायानुपस्सना.

पुन च परं भिक्खवे भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छट्ठितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनंगणसुत्त:-

In this सुत्त सारिपुत्त has thus defined अंगण:- पापकानं खो एतं आवुसो अकुसलानं इच्छावचरानं आधिवचनं यदिदं अंगणंइति। and at the end of ~~each case~~ every case he has enumerated in this सुत्त he says: यो चेव आवुसो कोपो यो च अप्पच्चयो उभयमेतं अंगणम्।.

सारिपुत्त has enumerated more than fifteen cases in order to explain what he means by अंगण. According to him the term connotes the domain of evil and sinful inclinations of desire. It consists in anger and dissatisfaction which overcome a monk when something happens against his desire such as.... when others come to know of his fault, or when elders rebuke him in public or his unequals rebuke him for his fault, or when the Teacher expounds the धम्म without addressing him, when he is not given precedence either in the begging round or is not given the best of the

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

alms, garments and medicines, when he is not offered a chance of preaching the धम्म to monks, nuns or lay-men, or when he is not duly honoured by them.

अनुमानसुत्तः-

This कोप and this अपच्चय are referred to as दोवचस्स करण धम्मs - conditions that constitute disorderliness.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अत्ता.

सब्बासवसुत्तः-

In this सुत्त the बुद्ध says that the अस्सुतवा पुथुज्जन does not know what are the मनासि करणीया धम्मs and what are the अमनासि करणीया धम्मs, with the result that he refrains from the former and harbours in his mind the latter which help on the rise or increase of the कामासवs, भवासवs and अविज्जासवs.

Thus, सो एवं अयोनिसो मनासि करोति:-

I (a) अहोसिं नु खो अहं अतीतमध्धानम्;

(b) ननु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(c) किं नु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(d) कथं नु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(e) किं हुत्वा किं अहोसिं नु खो अहं अतीतमध्धानम् ।

II (a) भविस्सामि नु खो अहं अनागतमध्धानम्;

(b) ननु खो भविस्सामि अनागतमध्धानम्;

(c) किं नु खो भविस्सामि अनागतमध्धानम्;

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

II (a) कथं नु खो भविस्सामि अनागतमध्धानम्;

(e) किं हुत्वा किं भविस्सामि नु खो अहं अनागतमध्धानम् ।

III एतरहि वा पच्चुप्पन्नमध्धानं अज्झत्तं कथंकथी होति:-

(a) अहं नु खोऽस्मि ?

(b) नो नु खोऽस्मि ?

(e) किं नु खोऽस्मि ?

(d) कथं नु खोऽस्मि ?

(e) अयं नु खो सत्ता कुतो आगतो, सो कुहिंगामी भविस्सति ?

तस्स एवं अयोनिसो मनासि करोतो छन्नं दिट्ठीनं अञ्ञतरा दिट्ठि उप्पज्जति:-

(1) अत्थि मे अत्ता इति वा अस्स सच्चतो थेमतो दिट्ठि उप्पज्जति;

(2) नत्थि मे अत्ता " " " " " " "

(3) अत्तनाऽव अत्तानं संजानामि " " " " "

(4) अत्तनाऽव अनत्तानं संजानामि " " " " "

(5) अनत्तनाऽव अत्तानं संजानामि " " " " "

(6) सो मे अयं अत्ता वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं धम्मानं विपाकं पटिसंवेदेति। सो खो पन मे अयं अत्ता निच्चो, धुवो, सस्सतो, अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सति ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अत्ता

The बुद्ध then says:- इदं वुच्चति भिक्खवे दिट्ठिगतं, दिट्ठिगहनं, दिट्ठिकन्तारं, दिट्ठिविसूकं, दिट्ठिविप्फन्दितं, दिट्ठिसंयोजनम् । दिट्ठिसंयोजनसंयुत्तो भिक्खवे अस्सुतवा पुथुज्जनो न मुच्चति जातिया, जराय, मरणेन, सोकेहि, परिदेवेहि, उपायासेहि; न परिमुच्चति दुक्खस्माऽति वदामि ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अरहत्तमग्ग

भयभेरव सुत्त:-

सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे.... आनेञ्जप्पत्ते आसवानं खयञाणाय (अरहत्त-मग्गञाणत्थाय) चित्तं अभिनिन्नामेसिम् । सो इदं दुक्खंऽति...., अयं दुक्खसमुदयोऽति...., अयं दुक्खनिरोधोऽति...., अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाऽति...., इमे आसवाऽति...., अयं आसवसमुदयोऽति...., आसवनिरोधोऽति...., आसवनिरोधगामिनीपटिपदाति यथा-भूतं अब्भञ्ञासिम् । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा... भवासवा... अविज्जासवा चित्तं विमुच्चित्थ । विमुत्तस्मिं विमुत्तम्हीऽति ञाणं अहोसि । खीणा जाति.... नापरं इत्थत्ता-याऽति अब्भञ्ञासिम् ।

According to this सुत the different stages in the onward march to Emancipation are as follows:-

(1) Freedom from अपरिसुद्ध कायकम्म, अपरिसुद्ध वचीकम्म and अपरिसुद्ध मनो-कम्म and from other evil tendencies of mind such as अभिज्झा, व्यापाद, थिनमिद्ध and so on.

(2) Resorting to विरिय, सति, समाधि and other essential qualities.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(3) Attainment of mastery in the Four झानs.

(4) Attainment of पुब्बे निवासानुस्सति, and सतानं चुतूपपातञाण.

(5) Attainment of the Knowledge of the eradication of the आसवs.

These are the stages through which the बुद्ध, as he says in this सुत्त, has gone through for the realisation of the निर्वाण.

नत्तसुत्त:-

In this सुत्त the बुद्ध has preached the following stages for the realisation of the निर्वाण:-

When the mind of a monk is (1) purified of all the चित्तस्स उपक्किलेसs or अकुसला धम्मs, he comes (2) to put his whole confidence in the बुद्ध, in the धम्म and in the संघ and then comes to have comprehension and the faith of the teaching of the doctrine (अत्थवेद and धम्मवेद), then becomes gradually quieted and collected in mind, and then gladdened and affectionate in temper; (3) then he gradually attains mastery in the full development of the Four Feelings: मेत्ता, करुणा, मुदिता and उपेक्खा; (4) then he comes to realise:

सो अत्थि इदं, अत्थि हीनं, अत्थि पणीतं, अत्थि इमस्स सञ्ञागतस्स उत्तरिनिस्सरणंइति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(3) Attainment of mastery in the Four झानs.

(4) Attainment of पुब्बे निवासानुस्सति, and सतानं चुतूपपातञाण.

(5) Attainment of the Knowledge of the eradication of the आसवs.

These are the stages through which the बुद्ध, as he says in this सुत्त, has gone through for the realisation of the निर्वाण.

नत्तसुत्त:-

In this सुत्त the बुद्ध has preached the following stages for the realisation of the निर्वाण:-

When the mind of a monk is (1) purified of all the चित्तस्स उपक्किलेसs or अकुसला धम्मs, he comes (2) to put his whole confidence in the बुद्ध, in the धम्म and in the संघ and then comes to have comprehension and the faith of the teaching of the doctrine (अत्थवेदं and धम्मवेदं), then becomes gradually quieted and collected in mind, and then gladdened and affectionate in temper; (3) then he gradually attains mastery in the full development of the Four Feelings: मेत्ता, करुणा, मुदिता and उपेक्खा; (4) then he comes to realise:

सो अत्थि इदं, अत्थि हीनं, अत्थि पणीतं, अत्थि इमस्स सञ्ञागतस्स उत्तरिनिस्सरणंइति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(ब्रह्मविहारसञ्ञागतस्स उत्तरि निस्सरणं निब्बानं – टीका) पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा... भवासवा... अविज्जासवा चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं.... इत्थत्तायाऽति पजानाति । अयं वुच्चति भिक्खवे भिक्खु सिन्हातो अन्तरेन सिन्हानेनाऽति ।

Note:- The portion तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो.... पजानाति is common to both the भयभेरव and the वत्तसुत्त. बुद्धघोस interpretes the four stages of मेत्ता &c as the recognition successively of the Four Noble Truths. In a separate catagory आसवक्खय – for the Arhat here, as for the बुद्ध himself in the भयभेरवसुत्त – precedes triumphant Deliverance.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अरहा

मूलपरियायसुत्तः -

.... अरहं, खीणासवो, वुसितवा, कतकरणीयो, ओहितभारो, अनुप्पत्तसदत्थो, परिक्खीणभवसंयोजनो, सम्मदञ्ञाविमुत्तो ....

सो पथविं पथवितो अभिजानाति; पथविं पथवितो अभिञ्ञाय पथविं न मञ्ञति; पथवियां न मञ्ञति, पथविती न मञ्ञति, पथविं मेऽति न मञ्ञति, पथविं नाभिनन्दति। तं किस्स हेतु? खया रागस्स वीतरागत्ता.... खया दोसस्स वीतदोसत्ता.... खया मोहस्स वीतमोहत्ता।

Compare the attitudes of the पुथुज्जन, सेख and of the तथागत.

वत्तसुत्तः -

भिक्खु चित्तस्स सकले उपक्किलेसे पजहित्वा बुद्धे, धम्मे संघे च अदेच्चपसादेन समन्नागतो होति। ततो सो लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जम्। पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्धकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति। एवंविधस्स भिक्खुनो पणीतंऽपि भोजनं नान्तरायकरम्। सो मेत्तासहगतेन चेतसा, मुदितासहगतेन, अब्यापज्जेन, उपेक्खासहगतेन चेतसा सब्बवंतं लोकं फरित्वा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विहरति । सो अत्थि इदं, अत्थि हीनं, अत्थि पणीतं, अत्थि इमस्स सञ्ञागतस्स उत्तरि निस्स-
रणंइति पजानाति । ततो तस्स चित्तं कामासवा भवासवा अविज्जासवा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं
विमुत्तंम्हीइति ञाणं होति । खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाइति
पजानाति । अयं वुच्चति भिक्खवे सिन्हातो अन्तरेण सिन्हानेनाइति ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अरियसावक

सब्बासवसुत्तः-

The बुद्ध says :- सुतवा च खो भिक्खवे अरियसावको अरियानं दस्सावी, अरियधम्मस्स कोविदो, अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी, सप्पुरिसधम्मे कोविदो, सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, मनासि करणीये धम्मे, अमनासि करणीये धम्मे पजानाति। ये धम्मा न मनासि करणीया, ते धम्मे न मनासि करोति; ये धम्मा मनासि करणीया, ते धम्मे मनासि करोति। यास्स भिक्खवे धम्मे मनासि करोतो अनुप्पन्नो कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो च उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो च पवड्ढति, इमे धम्मा न मनासि करणीया, ते धम्मे मनासि न करोति। यास्स भिक्खवे धम्मे मनासि करोतो अनुप्पन्ना आसवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना वा पहीयन्ति, ते मनासि करणीये धम्मे मनासि करोति। तस्मा सो इदं दुक्खंइति, अयं दुक्खसमुदयोइति, अयं दुक्खनिरोधोइति, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाइति योनिसो मनासि करोति। तस्स तीणि संयोजनानि पहीयन्ति: सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो। इमे आसवा दस्सना पहातब्बा।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अरियोमग्गो.

महासतिपट्ठानसुत्तः -

कतमं च भिक्खवे दुक्खनिरोधगामिनिपटिपदा अरियसच्चम् ? अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो; सेय्यथीदं; सम्मादिट्ठि, सम्मा संकप्पो, सम्मा वाचा, सम्मा-कम्मन्तो, सम्मा-आजीवो, सम्मा-वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

सम्मादिट्ठि :- यं खो भिक्खवे दुक्खे ञाणं, दुक्खसमुदये ञाणं, दुक्खनिरोधे ञाणं, दुक्खनिरोधगामिनिपटिपदाय ञाणं, अयं वुच्चति भिक्खवे सम्मादिट्ठि ।

सम्मासंकप्पो :- नेक्खम्मसंकप्पो, अब्यापादसंकप्पो, अविहिंसासंकप्पो, अयं... सम्मासंकप्पो ।

सम्मावाचा :- मुसावादा वेरमणी, पिसुणवाचा वेरमणी, फरुसवाचा वेरमणी, संफप्पलापा वेरमणी ।

सम्माकम्मन्तो :- पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्ना दाना वेरमणी, कामेसु मिच्छाचारा वेरमणी ।

सम्मा आजीवो :- इध भिक्खवे अरियसावको मिच्छा आजीवं पहाय सम्मा आजीवेन जीवितं कप्पेति । अयं... सम्मा आजीवो ।

सम्मावायामो :- इध भिक्खवे भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति, वायमति, विरियं आरभति, चित्तं पग्गण्हाति, पदहति; उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं... पदहति । अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उप्पादाय छन्दं जनेति.... पदहति; उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया, असम्मोसाय,
भिय्योभावाय, वेपुल्लाय, भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति... पदहति। अयं... सम्मावायामो।

सम्मासति:- इध भिक्खवे भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति, आतापी, संपजानो, सतिमा,
विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सम्; वेदनासु वेदनानुपस्सी... दोमनस्सं; चित्ते चित्तानु-
पस्सी... दोमनस्सं; धम्मेसु धम्मानुपस्सी... दोमनस्सम्। अयं.... सम्मासति।

सम्मासमाधि:- इध भिक्खवे भिक्खु विविच्चेव कामेहि.... पठमं झानं... दुतीयं झानं...
ततीयं झानं... चतुत्थं झानं उपसंपज्ज विहरति। अयं.... सम्मासमाधि।

इदं वुच्चति भिक्खवे दुक्खनिरोधगामिनिपटिपदा अरियसच्चम्।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आविज्जा.

सम्मादिट्ठिसुत्तः-

See सम्मादिट्ठि.

1) आविज्जासमुदया संखारसमुदयो, आविज्जानिरोधा संखारानिरोधो।

2) यं खो आवुसो दुक्खे अञ्ञाणं, दुक्खसमुदये अञ्ञाणं, दुक्खनिरोधे अञ्ञाणं, दुक्खनिरोधगामिनिपाटिपदाय अञ्ञाणं, अयं वुच्चतावुसो आविज्जा। आसवसमुदया आविज्जासमुदयो, आसवनिरोधा आविज्जानिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो आविज्जानिरोधगामिनिपाटिपदा।

3) आविज्जासमुदया आसवसमुदयो, आविज्जानिरोधा आसवनिरोधो।

चूळसीहनादसुत्तः-

ससंखारा अविज्जानिदाना, अविज्जासमुदया, अविज्जाजातिका, अविज्जापभवा। यतो च खो भिक्खवे भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति, विज्जा उप्पन्ना, सो अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा नेव कायुपादानं नेव चित्तुपादानं नेव सीलब्बतुपादानं नेव अत्तवादुपादानं उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति; अपरितस्सं पच्चत्तंयेव परिनिब्बायति। खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाऽति पजानाति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

3e

आसवs.

The सब्बासवसुत्त gives the following Kinds of आसवs:-

(1) दस्सना पहातब्बा आसवs: these are the three संयोजनs: सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छा and सीलब्बतपरामास.

(2) संवरा पहातब्बा: these are inducements offered by the senses.

(3) परिसेवना पहातब्बा: Inducements offered by the necessities of life.

(4) आधिवासना पहातब्बा: Those inspired by adverse or undesirable circumstances.

(5) परिवज्जना पहातब्बा: Those caused by the presence of insurmountable natural and immoral situations.

(6) विनोदना पहातब्बा:- Those due कामवितक्क, व्यापाद, विहिंसा and other पापका अकुसला धम्मs.

(7) भावना पहातब्बा: Those that are removed by the Constituents of Enlightenments, संबोज्झंगs - (1) सति, (2) धम्मविचय, (3) विरिय, (4) पीति,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(5) पस्सद्धि, (6) समाधि and (7) उपेक्खा.

The आसवs are more often described as threefold: कामासवs, भवासवs and अविज्जासवs. In this सुत्त it is also told that these threefold आसवs are caused by the अयोनिसोमनसिकारणीया धम्मs, that is, thoughts unworthy to be entertained in the mind.

The monk, who has eradicated all his आसवs is thus described:

अयं वुच्चति भिक्खवे भिक्खु सब्बासवसंवरसंवुतो विहरति । अच्छेज्जि तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मामानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्साऽति । i.e. made a total end of suffering by the utter extinction of pride.

भयभेरवसुत्त.

In this sermon the बुद्ध says that, after having attained mastery over the four झानs, and on the night of Enlightenment, having attaines the two विज्जाs during the two watches of the night, he directed

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आसवक्ख

his mind, in the last watch of the night, to know the way to the eradication of the आसवक्ख. From the description given in this सुत्त the way seems to consist in comprehending the exact import of the Four Noble Truths, as well as the exact nature of the आसवक्ख, their causes, their cessation and the way leading to their cessation. The words are:- सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनंगणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनीये ठिते आनेञ्जप्पत्ते आसवानं खयञाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिम्। सो इदं दुक्खंऽति यथाभूतं अब्भञ्ञासिम्; अयं दुक्खसमुदयोऽति... अयं दुक्खनिरोधोऽति.... अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाऽति.... इमे आसवाऽति..... अयं आसवसमुदयोऽति.... अयं आसवनिरोधोऽति..... अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदाऽति यथाभूतं अब्भञ्ञासिम्। तस्स एवं जानतो, एवं पस्सतो कामासवा चित्तं विमुच्चित्थ; भवासवा चित्तं विमुच्चित्थ; अविज्जासवा चित्तं विमुच्चित्थ। विमुत्तस्मिं विमुत्तमीति ञाणं अहोसि। खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, नापरं इत्थत्तायाऽति अब्भञ्ञासिम्। अयं खो मे ब्राह्मण रत्तिया पच्छिमे यामे ततीया विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना, तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

Compare this account with that given in the first chapter of the महावग्ग.

आकंखेय्यसुत्त:-

The गुरु says to his disciples that a monk should abide in the faithful observance of the rules in the पातिमोक्ख, well-disciplined, subdued and perfect in ~~their~~ his conduct and life. He should guard himself even against a very slight mistake and train himself in that training to which he has solemnly pledged himself. This is the most necessary condition for any advancement in the spiritual march to the निर्वाण. So he says in the end:-

आकंखेय्य चे भिक्खवे भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसंपज्ज विहरेय्यंऽति, सीलेस्वेवस्स पारिपूरकारी, अज्झत्तं चेतो समथमनुयुतो, अनिराकतज्झानो, विपस्सनाय समन्नागतो, ब्रूहेता सुञ्ञागारानभू।

and hence

संपन्नसीला भिक्खवे विहरथ संपन्नपातिमोक्खा, पातिमोक्खसंवरसंवुता, आचारगोचरसंपन्ना, अणुमत्तेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खत सिक्खापदेसूऽति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आसवऽ.

सम्मादिट्ठिसुत्तः-

See सम्मादिट्ठि.

1) आसवसमुदया अविज्जासमुदयो, आसवनिरोधा अविज्जानिरोधो।

2) तयोऽमे आवुसो आसवा; कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो। अविज्जासमुदया आसव-समुदयो, अविज्जानिरोधा आसवनिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो आसव-निरोधगामिनिपटिपदा।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सम्मादिट्ठिसुत्तः-

सारिपुत्त says that if a monk knows the nature, origin, cessation and the means to bring about the cessation of आहारs, then he can be said to possess the सम्मादिट्ठि. These आहारs are of four kinds:

चत्तारोऽमे आवुसो आहारा, भूतानं वा सतानं ठितिया, संभवेसीनं वा अनुग्गहाय।
(1) कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा (२) फस्सो दुतीयो (3) मनोसंचेतना ततीया (५) विञ्ञाणं चतुत्थम्।

तण्हासमुदया आहारसमुदयो, तण्हानिरोधा आहारनिरोधो; अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो आहारनिरोधगामिनी पटिपदा।

The महातण्हासंखयसुत्त also describes the आहारs as four, having their origin in तण्हा.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उपादान.

सम्मादिट्ठि सुत्त

See under सम्मादिट्ठि.

चत्तारिमानि आवुसो उपादानानि; कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्त-
वादुपादानम् । तण्हासमुदया उपादानसमुदयो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, अयमेव अरियो
अट्ठंगिको मग्गो उपादाननिरोधगामिनिपटिपदा ।

(२) उपादानसमुदया भवसमुदयो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो ।

चूळ सीहनाद सुत्त:-

The Buddha says चत्तारिमानि..... अत्तवादुपादानम् । and further

इमे च भिक्खवे चत्तारो उपादाना तण्हासमुदया, तण्हाजातिका, तण्हापभवा । तण्हा वेदनानि-
दाना, वेदनासमुदया, वेदनाजातिका, वेदनापभवा — पे — संखारा अविज्जानिदाना.....
अविज्जापभवा । यतो च खो भिक्खवे भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति, विज्जा उप्पन्ना,
सो अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा नेव कामुपादानं, नेव दिट्ठुपादानं, नेव सीलब्बतुपादानं, नेव
अत्तवादुपादानं उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति; अपरितस्स पच्चत्तंयेव परिनिब्बायति ।
खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाति पजानाति ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महादुक्खक्खंधसुत्त.

The बुद्ध says:-

पञ्चिमे भिक्खवे कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्ञेया रूपा इट्ठा, कन्ता, मनापा, पियरूपा, कामूपसंहिता, रज्जनीया। सोतविञ्ञेया सद्दा..... घानविञ्ञेया गन्धा.... जिव्हाविञ्ञेया रसा.... कायविञ्ञेया फोट्ठब्बा इट्ठा, कन्ता, मनापा, पियरूपा, कामूपसंहिता, रज्जनीया।

यं खो भिक्खवे इमे पंच कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं अयं कामानं अस्सादो।

The आदिनव्s that dog the pleasures of senses consist in all kinds of worries and troubles that man has to suffer every day in his life, such as in earning, in keeping safe what one has earned, and so on....

यो खो भिक्खवे कामेसु छन्दरागविनयो, छन्दरागप्पहानं, इदं कामानं निस्सरणम्।

चूळदुक्खक्खंधसुत्त. In this सुत्त the बुद्ध says that the craving thirst

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

for the pleasures of sense is the root-cause for the rise of लोभ, दोस and मोह, the उपक्किलेसs of चित्त. He says:- अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा आदीनवो एत्थ भिय्योति इति चेव महानाम अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय ~~सुदं~~ सुदिट्ठं न होति, सो व अञ्ञत्रेव कामेहि अञ्ञत्र अकुसलेहि धम्मेहि पीतिसुखं नाधिगच्छति, अञ्ञं वा ततो सन्ततरम् । अथ खो सो नेव ताव अनावट्टी कामेसु होति । यतो च खो महानाम अरियसावकस्स अप्पस्सादा कामा.... सुदिट्ठं होति,..... पीतिसुखं आधिगच्छति, अञ्ञं वा ततो सन्ततरम् । अथ खो सो अनावट्टी कामेसु होति ।

The बुद्ध then repeats the cases of कामानं अस्सादा and आदीनव.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुसल-अकुसल.

सम्मादिट्ठिसुत्त:-

सारिपुत्त says that if a monk knows what कुसल is and what अकुसल is, as well as their root-causes, he can be said to possess the सम्मादिट्ठि. He then brings about the destruction of Suffering of every kind on account of his leaving off every tendency to passion (रागानुसय), to anger (पटिघानुसय) and to the self conceit "I am".

The अकुसल is पाणातिपात, अदिन्नादान, कामेसु मिच्छाचार, मुसावाद, पिसुनवाचा, फरुसवाचा, संफप्पलापो, अभिज्झा, ब्यापाद and मिच्छादिट्ठि.

The मूल of these is लोभ, दोस and मोह.

The कुसल is पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसु मिच्छाचारा वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, पिसुनाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, संफप्पलापा वेरमणी, अनाभिज्झा, अब्यापाद and सम्मादिट्ठि.

The मूल of these is अलोभ, अदोस and अमोह.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(चत्तारो) सतिपट्ठाना

महासतिपट्ठान सुत्त :-

The बुद्ध says : एकायनो अयं भिक्खवे मग्गो सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय, दुक्खदोमनस्सानं अत्थंगमाय, ञायस्स अधिगमाय, निब्बानस्स सच्छिकिरियाय यदिदं चत्तारो सतिपट्ठाना। इध भिक्खवे भिक्खु कायो कायानुपस्सी विहरति, आतापी, संपजानो, सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झा-दोमनस्सम्। वेदनासु वेदनानुपस्सी.... चित्ते चित्तानुपस्सी.... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, आतापी.... दोमनस्सम्।

कायो कायानुपस्सनम् :- इध भिक्खवे भिक्खु कायो कायानुपस्सी विहरति ——

a) आनापानपब्ब :- इध भिक्खु अरञ्ञगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्ञागारगतो वा निसीदति पल्लंकं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सतिं उपट्ठपेत्वा। सो सतोव अस्ससति, सतोव पस्ससति; दीघं वा अस्ससंतो दीघं अस्ससामीति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो,... दीघं वा पस्ससंतो,... रस्सं वा पस्ससंतो रस्सं पस्ससामीति पजानाति। सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससामीति-पस्ससामीति सिक्खति; पस्संभयं कायसंखारं अस्ससामीति, पस्ससामीति सिक्खति। इति अज्झत्तं वा कायो कायानुपस्सी, बहिद्धा वा कायो कायानुपस्सी,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति। समुदयधम्मानुपस्सी, वयधम्मानुपस्सी, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति। अत्थी कायोऽति (कायोऽति च अत्थि, न सत्तो, न पुग्गलो, न इत्थी, न पुरिसो, न अत्ता, न अत्तनियं, नाऽहं, न मम, न कोचि, न कस्साचि — टीका) वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति, यावदेव ञाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय। अनिस्सितो च विहरति, न च किंचि उपादियति।

(b) इरियापथपब्बम् :-

भिक्खु गच्छन्तो वा गच्छामीति, ठितो वा ..., निसिन्नो वा ... सयानो वा सयानोम्हीति पजानाति। यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो होति तथा तथा नं पजानाति। इति अज्झत्तं वा काये ..... उपादियति।

(c) संपजञ्ञपब्बम् :-

भिक्खु अभिक्कन्ते, पटिक्कन्ते; आलोकिते, विलोकिते; समिञ्जिते, पसारिते; संघाटिपत्तचीवरधारणे; असिते, पीते, खायिते, सायिते; उच्चारपस्सावकम्मे; गते, ठिते, निसिन्ने, सुत्ते, जागरिते, भासिते तुण्हीभूते संपजानकारी होति। इति अज्झत्तं ... उपादियति।

(d) पटिकूलपब्बम्

Under this head are enumerated the unclean parts in our body, such as intestines, puss, phlegm, semen, spittle etc. For details see the original.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ङ) धातुपब्बं.

भिक्खु इमंयेव कायं यथा ठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति । अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातूइति । इति अज्झत्तं वा काये... उपादियति ।

च) सीवाथिकपब्बं

भिक्खु सीवाथिकाय पवट्टितं सरीरं, (१) उद्धुमातकं, विनीलकं विपुब्बकजातं वा (२) पाकटिव-सकुणेहि खज्जमानं, विविधेहि पाणकजातेहि खज्जमानं वा (३) अट्ठिकसंकलिकं समंस-लोहितं पे... दिस्वा, इमंयेव कायं उपसंहरति " अयंपि खो कायो एवंधम्मो, एवंभावी, एवं अनतीतो"ति । इति अज्झत्तं... उपादियति ।

वेदनानुपस्सनम्

इध भिक्खवे भिक्खु सुखं वेदनं वेदयमानो सुखं वेदनं वेदयामीति पजानाति । दुक्खं वेदनं, अदुक्खमसुखं वेदनं, सामिसं वा सुखं वेदनं, निरामिसं वा सुखं वेदनं, सामिसं वा दुक्खं वेदनं, निरामिसं वा दुक्खं वेदनं, सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं, निरामिसं वा अदुक्खम-सुखं वेदनं वेदयमानो निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामीति पजानाति । इति अज्झत्तं वा वेदनासु.... समुदयवयधम्मानुपस्सी वा वेदनासु विहरति । अत्थि वेदनाति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति.... उपादियति ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चित्तानुपस्सनम्

इध भिक्खवे भिक्खु सरागं वा चित्तं सरागं चित्तंइति पजानाति। वीतरागं, सदोसं, वीतदोसं, समोहं, वीतमोहं, संखित्तं, विक्खित्तं, महग्गतं, अमहग्गतं, सउत्तरं, अनुत्तरं, समाहितं, असमाहितं, विमुत्तं, अविमुत्तं, वा चित्तं अविमुत्तं चित्तंइति पजानाति। इति अज्झत्तं वा चित्ते... उपादियति।

धम्मानुपस्सनम्

(a) नीवरणपब्ब:-

इध भिक्खवे भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति पंचसु नीवरणेसु। कथं....?

इध भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं अत्थि मे अज्झत्तो कामच्छन्दोइति पजानाति। असन्तं... नत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दोइति पजानाति। यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति, यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स, आयतिं अनुप्पादो होति, तं च सब्बं पजानाति।

सन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं... असन्तं...., यथा अनुप्पन्नस्स.... यथा च उप्पन्नस्स.... यथा च पहीनस्स.... तं च सब्बं पजानाति।

सन्तं वा अज्झत्तं थीनमिद्धं... असन्तं.... अनुप्पन्नस्स... उप्पन्नस्स... पहीनस्स... तं च सब्बं पजानाति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चत्तारो सतिपट्ठाना.

सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्च कुक्कुच्चं... असन्तं... अनुप्पन्नस्स... उप्पन्नस्स... पहीनस्स ....
तं च सब्बं पजानाति |

सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ... असन्तं... ~~उप्पन्न~~ अनुप्पन्नाय ... उप्पन्नाय... पहीनाय...
तं च सब्बं पजानाति |

इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी – पे – उपादियति |

उपादानक्खंधपब्ब:-

इध भिक्खवे भिक्खु इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थंगमो;
इति वेदना, इति वेदनाय समुदयो, इति वेदनाय अत्थंगमो; इति सञ्ञा, इति सञ्ञाय
समुदयो, इति सञ्ञाय अत्थंगमो; इति संखारा, इति संखारानं समुदयो, इति संखारानं
अत्थंगमो; इति विञ्ञाणं, इति विञ्ञाणस्स समुदयो, इति विञ्ञाणस्स अत्थंगमो; इति
अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी ..... पे ... उपादियति |

आयतनपब्ब:-

इध भिक्खवे भिक्खु चक्खुं च पजानाति, रूपे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति | यथा च अनुप्पन्नस्स सञ्ञोजनस्स उप्पादो होति,
यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनुप्पादो होति तं च सब्बं पजानाति।

सोतं च पजानाति, ~~सद्दे~~ सद्दे च पजानाति - पे -

घानं च " गन्धे च " - पे -

जिव्हा च . . . रसे च " - पे -

कायं च . . . फोट्ठब्बे च " - पे -

मनं च पजानाति, धम्मे च पजानाति। - पे - न किंचि उपादियति।

बोज्झंग पब्बम्

इध भिक्खवे भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं सतिसंबोज्झंगं अत्थी मे अज्झत्तं सतिसंबोज्झंगंति पजानाति।

असन्तं - यथा च अनुप्पन्नस्स उप्पादो, यथा च उप्पन्नस्स भावना, पारिपूरी होति, तं च पजानाति।

सन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचय संबोज्झंगं - पे - सन्तं वा अज्झत्तं विरिय संबोज्झंगं .. पे .. सन्तं वा अज्झत्तं पीतिसंबोज्झंगं .. पे .. सन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्धि-संबोज्झंगं - पे - सन्तं वा अज्झत्तं समाधिसंबोज्झंगं .. पे .. सन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खा-संबोज्झंगं ... पारिपूरी होति तं च पजानाति। ... न किंचि उपादियति।

सच्चपब्बम् : इध भिक्खु इदं दुक्खंति, अयं दुक्खसमुदयोति, अयं दुक्खनिरोधोति, अयं ... पटिपदाति यथाभूतं पजानाति। For details see under दुक्खं and तण्हा.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सम्मादिट्ठिसुत्त; महासतिपट्ठानसुत्त

See under सम्मादिट्ठि.

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा, जीरणता, खण्डिच्चं, पालिच्चं, वलित्तचता, आयुनो संहानि, इंद्रियानं परिपाको, अयं वुच्चतावुसो जरा ।

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति, चवनता, भेदो, अन्तरधानं, मच्चु-मरणं, कालाकिरिया, खंधानं भेदो, कळेवरस्स निक्खेपो, जीवितिंद्रियस्सुपच्छेदो, इदं वुच्चति आवुसो मरणम् ।

जातिसमुदया जरामरणसमुदयो, जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जाति

सम्मादिट्ठिसुत्त;- महासतिपट्ठानसुत्त;

See under सम्मादिट्ठि.

या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति, संजाति, ओक्कन्ति, अभिनिब्बत्ति, खंधानं पातुभावो, आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चतायस्मो जाति। भवसमुदया जातिसमुदयो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो जातिनिरोधगामिनिपटिपदा।

२) जातिसमुदया जरामरणसमुदयो, जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तण्हा

सम्मादिट्ठिसुत्तः

See under सम्मादिट्ठि.

1) तण्हासमुदया आहारसमुदयो; तण्हानिरोधा आहारनिरोधो ।

2) यायं तण्हा पोनोब्भविका, नन्दीरागसहगता, तत्र तत्राभिनन्दिनी, सेय्यथीदं, कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा; अयं वुच्चतावुसो दुक्खसमुदयो । यो तस्सायेव तण्हाय असेस-विरागनिरोधो, चागो, पटिनिस्सग्गो, मुत्ति, अनालयो; अयं वुच्चतानुसो दुक्खनिरोधो ।

(3) छयिमे आवुसो तण्हाकायाः रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोट्ठब्बतण्हा, धम्म-तण्हा । वेदनासमुदया तण्हासमुदयो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो तण्हानिरोधगामिनिपटिपदा ।

महासतिपट्ठानसुतः- यायं तण्हा पोनोब्भविका . . . . . दुक्खसमुदयो । Further on, The बुद्ध says:- सा खो पनेसा भिक्खवे तण्हा कत्थ उप्पज्जमाना उप्पज्जति, कत्थ निविसमाना निविसति ? यं लोके पियरूपं सातरूपं एत्थ सा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

किंच लोके पियरूपं, सातरूपम् ? चक्खु लोके पियरूपं, सातरूपं; एत्थ सा तण्हा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति। सोतं, घानं, जिव्हा, कायो, मनो.....
निविसमाना निविसति।

रूपा, सद्दा, गन्धा, रसा, फोट्ठब्बा, धम्मा, लोके पियरूपं..... निविसति।

चक्खुविञ्ञाणं, सोतविञ्ञाणं, घानविञ्ञाणं, जिव्हाविञ्ञाणं, कायविञ्ञाणं, मनोविञ्ञाणं लोके पियरूपं..... निविसति।

चक्खुसंफस्सो..... मनोसंफस्सो.... निविसति।

चक्खुसंफस्सजा वेदना.... मनोसंफस्सजा वेदना.... निविसति।

रूपसञ्ञा..... धम्मसञ्ञा.... निविसति।

रूपसंचेतना.... धम्मसंचेतना..... निविसति।

रूपतण्हा..... धम्मतण्हा..... निविसति।

रूपवितक्को.... धम्मवितक्को.... निविसति।

रूपविचारो लोके पियरूपं सातरूपं, सद्दविचारो लोके..., गन्धविचारो लोके..., रस-विचारो लोके..., फोट्ठब्बविचारो..., धम्मविचारो लोके पियरूपं, सातरूपम्; एत्थ सा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति। इदं दुक्खं अरियसच्चं दुक्खसमुदयं अरियसच्चम्।

कतमं च भिक्खवे दुक्खनिरोधं अरियसच्चम्? यो तस्सयेव तण्हाय.... अनालयो।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तण्हा.

सा खो पनेसा भिक्खवे तण्हा कत्थ पहीयमाना पहीयति, कत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ?

यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थ सा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । चक्खु लोके पियरूपं, सातरूपम्; ..... धम्मविचारो लोके पियरूपं, सातरूपम्; एत्थ सा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । इदं वुच्चति भिक्खवे दुक्खनिरोधं अरियसच्चम् ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दिट्ठि.

चूळसीहनादसुत्तः-

The बुद्ध says:-

द्वेऽमा भिक्खवे दिट्ठियो: भवदिट्ठिच विभवदिट्ठि च । ये हि केचि भिक्खवे समणा वा ब्राह्मणा वा भवदिट्ठिं अल्लीना, भवदिट्ठिं उपगता, भवदिट्ठिं अज्झोसिता, विभव-दिट्ठिया ते परिविरुद्धा । ये विभवदिट्ठिं अल्लीना.... ते भवदिट्ठिया परिविरुद्धा । ये इमासं द्विन्नं दिट्ठीनं समुदयं च अत्थंगमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानन्ति, ते सरागा, ते सदोसा, ते समोहा, ते सतण्हा, ते सउपादाना, ते अविद्दसुनो, ते अनुरुद्धपरिविरुद्धा ते पपंचारामा, पपंचरतिनो; ते न परिमुच्चन्ति जातिया, जराय, मरणेन, सोकेहि, परिदेवेहि, दुक्खेहि, दोमनस्सेहि, उपायासेहि; न परिमुच्चन्ति दुक्खस्माऽति वदामि । ये च खो ते भिक्खवे समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं द्विन्नं दिट्ठीनं समुदयं च अत्थंगमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानन्ति, ते वीतरागा, ते वीतदोसा, ते वीतमोहा, ते वीततण्हा, ते अनुपादाना ते विद्दसुनो, ते अननुरुद्ध अप्परिविरुद्धा; ते निप्पपंचारामा, निप्पपंचरतिनो । ते परिमुच्चन्ति जातिया, जराय, मरणेन, सोकेहि, परिदेवेहि, दुक्खेहि, दोमनस्सेहि, उपायासेहि; परिमुच्चन्ति दुक्ख-स्माऽति वदामि ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

The बुद्ध says to Kachchana in the संयुत्तनिकाय:-

सब्बं अत्थीऽति खो कच्चान अयमेको अन्तो ; सब्बं नत्थीऽति अयं दुतियो अन्तो ।
एते ते उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति, अविज्जापच्चया संखारा.... उपायासा
संभवन्ति ।

Professor Dharmanand Kosambi says in his Marathi booklet बुद्ध धर्म आणि संघ (published by मनोरंजन ग्रंथप्रसारक मंडळी) on page 47:-

आर्य अष्टांगीक मार्ग जसा साधनमार्गांत दोन्ही अंत टाळून मध्यमवर्ती आहे, तसा हा प्रतीत्यसमुत्पाद तत्वज्ञानमतांत मध्यमवर्ती आहे. बुद्धाच्या वेळीं अस्तिवादी म्हणजे आत्मा शाश्वतवस्तु आहे असें मानणारे कांहीं तत्ववेत्ते होते. दुसरे नास्तिवादी म्हणजे आत्मा अशी काहींच वस्तु नाहीं असें म्हणणारे होते. या दोहोंच्या मधील मत प्रतीत्यसमुत्पाद हें आहे. कारण, त्या प्रमाणें आत्मा शाश्वत किंवा अशाश्वत पदार्थ नसून कार्यकारणानियमानें बदलणारा आहे. "इदं साति इदं होति, इदं असाति इदं न होति." कारण असेल तर कार्य होतें, कारण नसेल तर कार्य होत नाहीं.

I cannot agree with this view of the learned Professor. There was no question whether the Atman was real or unreal; the question was whether the

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

world, i.e., the non-Atman was real or unreal. The अत्थिवादिन्s believes that the world was real while the नत्थिवादिन्s maintained that it was not real. The तुच्छ accepts neither of these two views.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुक्खं.

सम्मादिट्ठि सुत्तः-

सारीपुत्त says if a monk knows the nature, origin and cessation and the way leading to the cessation of दुक्खं, he can be said to possess सम्मादिट्ठि.

दुक्खं: जातिऽपि दुक्खा, जराऽपि दुक्खा, मरणंऽपि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सू-पायासाऽपि दुक्खा। यंऽपिच्छं न लभति तंऽपि दुक्खं, संखित्तेन पंचूपादानक्खंधाऽपि दुक्खा।

दुक्खसमुदयः- यायं तण्हा पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं, कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा। अयं वुच्चतावुसो दुक्खसमुदयो।

दुक्खनिरोधः- यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो, चागो, पटिनिस्सग्गो, मुत्ति, अनालयो।

पटिपदा - अरियो अट्ठंगिको मग्गो.

महासतिपट्ठानसुत्तः- जातिपि दुक्खा ..... सुसुपायासापि दुक्खा, अप्पियेहि संपयोगो दुक्खो, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो, यंऽपिच्छं न ... क्खंधाऽपि दुक्खा।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सोको:- यो खो भिक्खवे अञ्ञतरञ्ञतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अञ्ञतरञ्ञतरेन दुक्खधम्मेन
फुटस्स सोको, सोचना, सोचितत्तं अन्तो सोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चति भिक्खवे सोको।

परिदेवो- यो खो भिक्खवे अञ्ञतरञ्ञतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अञ्ञतरञ्ञतरेन दुक्खधम्मेन
फुटस्स आदेवो, परिदेवो, आदेवना, परिदेवना, आदेवितत्तं, परिदेवितत्तं, अयं वु-
च्चति भिक्खवे परिदेवो।

दुक्खं :- यं खो भिक्खवे कायिकं दुक्खं, कायिकं असातं, कायसंफस्सजं दुक्खं, असातं,
वेदयितं, इदं वुच्चति भिक्खवे दुक्खम्।

दोमनस्सं:- यं खो चेतसिकं दुक्खं, चेतसिकं असातं, मनोसंफस्सजं दुक्खं, असातं, वेदयि-
तं, इदं वुच्चति भिक्खवे दोमनस्सम्।

उपायासो:- यो खो भिक्खवे अञ्ञतरञ्ञतरेन..... दुक्खधम्मेन फुटस्स आयासो, उपाया-
सो, अत्यासितत्तं, उपायासितत्तं, अयं... उपायासो।

अप्पियेहि संपयोगो:- इध यस्स ते होन्ति अनिट्ठा, अकन्ता, अमनापा, रूपा, सद्दा, गन्धा, रसा,
फोट्ठब्बा, धम्मा; ये वा पनस्स ते होन्ति अनत्थकामा, अहितकामा, अफासुकामा, अ-
योगक्खेमकामा; या तेहि सद्धिं संगति, समागमो, समोधानं, मिस्सीभावो, अयं
वुच्चति भिक्खवे अप्पियेहि संपयोगो दुक्खो।

पियेहि विप्पयोगो:- इध यस्स ते होन्ति इट्ठा, कन्ता, मनापा, रूपा.... धम्मा; ये वा पनस्स ते

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुक्खं.

होन्ति अत्थकामा, पियकामा, फासुकामा, योगक्खेमकामा, माता वा पिता वा भाता वा भगिनी वा मित्ता वा अमच्चा वा ञातिसालोहिता वा; या तेहि सद्धिं असंगति, असमागमो, असमोधानं, अमिस्सीभावो; अयं वुच्चति भिक्खवे पियेहि विप्पयोगो दुक्खो।

यंपिच्छं न लभति:- जातिधम्मानं भिक्खवे सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति 'अहो वत मयं न जातिधम्मा अस्साम, न च वत नो जाति आगच्छेय्या'ति। न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं; इदंपि यंपिच्छं न लभति तं दुक्खम्। जराधम्मानं भिक्खवे सत्तानं पे. सोक-परिदेवदुक्खदोमनस्सुपायास-धम्मा आगच्छेय्यं'ति। न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बम्। इदंपि यंपिच्छं न लभति, तंपि दुक्खम्।

पंचुपादानक्खंधा:- रूपुपादानक्खंधो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्ञुपादानक्खन्धो, संखारुपादानक्खन्धो, विञ्ञाणुपादानक्खन्धो; इमे वुच्चन्ति भिक्खवे संखित्तेन पंचुपादानक्खन्धापि दुक्खा। इदं वुच्चति भिक्खवे दुक्खं अरियसच्चम्।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धम्म.

The धम्म or the Teaching is often referred to as,

(सो बुद्धो) धम्मं (देसेति) आदिकल्याणं, मज्झेकल्याणं, परियोसानकल्याणं, केवल & परिपुण्णं परिसुद्धम् and so on (see सामञ्ञफलसुत्त).

सब्बासवसुत्त:-

Here two kinds of धम्मs are mentioned: मनसि करणीया and अमनसि करणीया or मनसि न करणीया. ~~These~~ The former are those which do not give rise to or stiffle down the three आसवs and the latter are those that give rise to, or augument the force of, the आसवs. By harbouring these latter thoughts in mind one is led to indulge in foolish notions as regards one's own past, future and present existence. (see under पुब्बन्त). He, who is अरियसावक, knows the distinction between These two kinds of धम्मs, and entertains in his mind the मनसिकरणीयs and avoids the अमनसिकरणीयs. Consequently, the three kinds of the आसवs either do not at all arise in to him, or begin to disappear in case they

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

happen to be already there. सो इदं दुक्खंऽति योनिसो मनसि करोति, अयं दुक्ख-
समुदयोऽति.... अयं दुक्खनिरोधोऽति.... अयं दुक्खनिरोधगामिनीपटिपदाऽति योनिसो
मनसि करोति। तस्स एवं योनिसो मनसि करोतो तीणि संयोजनानि पहीयन्ति।
सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो।

These three संयोजनs, together with
the views (taken down under पृथुज्जन) are the दस्सना पहातब्बा आसवs.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धम्म (अकुसल or पापक).

धम्मदायादसुत्त :-

लोभो, दोसो, कोधो, उपनाहो, मक्खो, पळासो, इस्सा, मच्छेरं, माया, साठेय्यं, थम्भो, सारंभो, मानो, अतिमानो, मदो, पमादो.

These are brought to extinction by the practice of the अरियो अट्ठंगिको मग्गो.

वत्थसुत्त.

Here the following are enumerated as the Impurities of the mind.

चित्तस्स उपक्किलेसा : अभिज्झा विसमलोभो, व्यापादो, कोधो, उपनाहो, मक्खो, पळासो, इस्सा, मच्छेरं, माया, साठेय्यं, थम्भो, सारंभो, मानो, अतिमानो, मदो, पमादो.

When the mind of a monk is purified of these, he comes to put his whole confidence in the बुद्ध (बुद्धे भवेच्च पसादेन समन्नागतो होति), in the धम्म, and in the संघ.

चूळदुक्खक्खन्धसुत्त.

Here लोभ, दोस and मोह are referred to as the चित्तस्स

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उपक्किलेसे; and the बुद्ध says to महानाम, a शाक्य disciple of his:-

सो एव तुवं ते महानाम धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो येन ते एकदा लोभधम्मा...., दोस-धम्मा:..., मोहधम्मा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति। सो च हि ते महानाम धम्मो अज्झत्तं पहीनो अभविस्स, न त्वं अगारं अज्झावसेय्यासि। न कामे परिभुञ्जेय्यासि। यस्मा च खो ते महानाम सो एव धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो, तस्मा त्वं अगारं अज्झावससि, कामे परिभुञ्जसि।

The धम्म, which causes the mischief is not explicitly mentioned by the बुद्ध, but it is the craving thirst for sensual pleasures, as the बुद्ध further on speaks of the pleasures of sense, ~~their~~ and their अस्साद, आदीनव, ~~निस्सरण~~. See under कामगुणा:.

In the सम्मादिट्ठिसुत्त, सारिपुत्त mentions the following as अकुसल पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो, पिसुनवाचा, फरुसवाचा संफप्पलापो, अभिज्झा, ब्यापादो and मिच्छादिट्ठि. and as regards राग दोस and मोह, he calls them as अकुसलमूल.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धम्म (Doctrine).

वत्तसुत्त:-

(स्वाक्खातो भगवता) धम्मो सन्दिट्ठिको, अकालिको, एहिपस्सिको, ओपनेय्यिको, पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूहि।

(भारद्वाजो) .... यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्चिकत्वा उपसंपज्ज विहरति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नामरूप.

सम्मादिट्ठिसुत्तः -

See सम्मादिट्ठि.

(१) नामरूपसमुदया सळायतनसमुदयो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो |

(२) वेदना, सञ्ञा, चेतना, फस्सो, मनासिकारो; इदं वुच्चतावुसो नामम्; चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय रूपं; इदं वुच्चतावुसो रूपम्; इति इदं च नामं, इदं च रूपं; इदं वुच्चतावुसो नामरूपम् | विञ्ञाणसमुदया नाम-रूपसमुदयो, विञ्ञाणनिरोधा नामरूपनिरोधो | अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो नामरूपनिरोधगामिनिपाटिपदा |

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निर्वाण.

The Highest True Thing: धातुविभंगसुत्त (म. नि. उपरिम.).

तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन पञ्ञाधिट्ठानेन समन्नागतो होति। एसा हि भिक्खु परमा अरिया पञ्ञा यदिदं दुक्खसमुदये ञाणम्। तस्स सा विमुत्ति सच्चे ठिता अकुप्पा होति। तं हि भिक्खु मुसा यं मोसधम्मं; तं सच्चं यं अमोसधम्मं, तं निब्बानम्। तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन सच्चाधिट्ठानेन समन्नागतो होति। एतं हि भिक्खु परमं अरियसच्चं यदिदं धम्मं निब्बानम्।

The Existent Thing: the Ultimate Goal. (गणकमोग्गल्लानसुत्त - म. नि. उपरिम):

एकमेव खो ब्राह्मण तिट्ठति निब्बानं, तिट्ठति निब्बानगामिमग्गो, तिट्ठामहं समादपेता। अथ च पन मम सावका मया एवं ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनंगणसुत्त.

Here सारिपुत्त says that there are four types of people (पुग्गलस) in the world:

(1) एकच्चो पुग्गलो संगणोऽव समानो 'अत्थि मे अज्झत्तं अंगणंति यथाभूतं नप्पजानाति।

(2) एकच्चो पुग्गलो संगणोऽव समानो 'अत्थिमे अज्झत्तं अंगणंति यथाभूतं पजानाति।

(3) . . . अनंगणोऽव समानो 'नत्थि मे अज्झत्तं अंगणंति यथाभूतं नप्पजानाति।

(4) . . . . . यथाभूतं पजानाति।

Of these four types of men the first and the third are low and the second and the fourth are high. The first type is low because, being unconscious of their inward depravity, the people of that type are incapable of improvement; they would never try to purge their minds of depravity and so would fall pray to काम, दोस, and मोह. The people of

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

the third type are called low because, being unconscious of their inward purity, they are liable to dwell on seductive ideas (सुभ निमित्त), and in consequence of that they would be polluted with passion (राग) and overcome by राग, दोस and मोह.

The people of the second type are called high because, being conscious of their inward depravity, they exert themselves to purge their hearts of it and in the long run they become free from राग, दोस and मोह.

The people of the fourth type are also called high because, having realised ~~they~~ their inward purity, they are never tempted to dwell upon seductive ideas and hence their hearts are never corrupted by राग, दोस and मोह.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुथुज्जन.

मूलपरियायसुत्तः-

The Buddha says :-

इध भिक्खवे अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी, अरियधम्मस्स अकोविदो, अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी, सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो, सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, पथविं पथविंतो संजानाति; पथविं पथवितो सञ्ञत्वा पथविया मञ्ञति, पथवितो मञ्ञति, पथविं मेऽति मञ्ञति, पथविं अभिनन्दति। तं किस्स हेतु? अपरिञ्ञातं तस्साऽति वदामि। एवं आपं, तेजं, वायं, भूते, देवे, पजापतिं, ब्रह्मं, आभस्सरे, सुभकिण्हे, वेहप्फले, अभिभुं, आकासानंचायतनं, विञ्ञाणंचायतनं, आकिंचञ्ञायतनं, नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं, दिट्ठं, सुतं, मुतं, विञ्ञातं, एकत्तं, नानत्तं, सब्बं, निब्बानं निब्बानतो संजानाति, निब्बानं निब्बानतो सञ्ञत्वा निब्बानं मञ्ञति, निब्बानस्मिं मञ्ञति, निब्बानतो मञ्ञति, निब्बानं मेऽति मञ्ञति, निब्बानं अभिनन्दति। तं किस्स हेतु? अपरिञ्ञातं तस्साऽति वदामि।

Compare here the attitudes of the सेख, अरहन् and the बुद्ध.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सब्बासव सुत्त:-

In this सुत्त the बुद्ध says that the अस्सुतवा पुथुज्जन does not know what are the मनासिकरणीया धम्मs and what are the अमनासि करणीया धम्मs, with the result that he refrains from the former and entertains in his mind The latter which help on the rise or increase of the कामासवs, भवासवs and अविज्जासवs. Then, सो एवं अयोनिसो मनासि करोति ।

I (a) अहोसिं नु खो अहं अतीतमध्धानम्;

(b) ननु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(c) किं नु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(d) कथं नु खो अहोसिं अतीतमध्धानम्;

(e) किं हुत्वा किं अहोसिं नु खो अहं अतीतमध्धानम् ।

II (a) भविस्सामि नु खो अहं अनागतमध्धानं;

(b) ननु खो भविस्सामि अनागतमध्धानं;

(c) किं नु खो भविस्सामि अनागतमध्धानं;

(d) कथं नु खो भविस्सामि अनागतमध्धानं;

(e) किं हुत्वा किं भविस्सामि नु खो अहं अनागतमध्धानम् ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुथुज्जन

एतरहि वा पच्चुप्पन्नमध्धानं अज्झत्तं कथंकथी होति

(a) अहं नु खोस्मि ?

(b) नो नु खोऽस्मि ?

(c) किं नु खोऽस्मि ?

(d) कथं नु खोऽस्मि ?

(e) अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो; सो कुहिंगामी भविस्सति ?

तस्स एवं अयोनिसो मनसि करोतो छन्नं दिट्ठीनं अञ्ञतरा दिट्ठि उप्पज्जति।

(1) अत्थि मे अत्ता इति वा अस्स सच्चतो थेमतो दिट्ठि उप्पज्जति;

(2) नत्थि मे अत्ता . . . . . .

(3) अत्तनाव अत्तानं संजानामि . . . . . .

(4) अत्तनाव अनत्तानं संजानामि . . . . . .

(5) अनत्तनाव अत्तानं संजानामि . . . . . .

(6) सो मे अयं अत्ता वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं धम्मानं विपाकं पटिसंवेदेति।

सो खो पन मे अयं अत्ता निच्चो, धुवो, सस्सतो, अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

The Buddha then says: इदं वुच्चति भिक्खवे दिट्ठिगतं, दिट्ठिगहनं, दिट्ठिकन्तारं, दिट्ठिविसूकं, दिट्ठिविप्फन्दितं, दिट्ठिसंयोजनम्। दिट्ठिसंयोजनसंयुत्तो भिक्खवे अस्सुतवा पुथुज्जनो न मुच्चति जातिया, जराय, मरणेन, सोकेहि, परिदेवेहि, उपायासेहि। न परिमुच्चति दुक्खस्माऽति वदामि।

See also the case of सुतवा अरियसावको.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सम्मादिट्ठिसुत्त.

See under सम्मादिट्ठि.

(1) फस्ससमुदया वेदनासमुदयो, फस्सानिरोधा वेदनानिरोधो।

(2) छायिमे आवुसो फस्सकाया; चक्खुसंफस्सो, सोतसंफस्सो, घानसंफस्सो, जिव्हा-संफस्सो, कायसंफस्सो, मनोसंफस्सो। षळायतनसमुदया फस्ससमुदयो, षळाय-तननिरोधा फस्सनिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो फस्सानिरोध-गामिनिपटिपदा।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बुद्ध.

मूलपरियायसुत्त :-

The बुद्ध says :-

तथागतोऽपि भिक्खवे अरहं सम्मासंबुद्धो पथविं पथवितो अभिजानाति । पथविं पथवितो अभिञ्ञाय पथविं न मञ्ञति, पथविया न मञ्ञति, पथवितो न मञ्ञति, पथविं मेऽति न मञ्ञति, पथविं नाभिनन्दति । एवं आपं, तेजं, वायं, भूते, देवे, पजापतिं, ब्रह्मं, आभस्सरे, सुभकिण्हे, वेहप्फले, अभिभुं, आकासानंचायतनं, विञ्ञाणंचायतनं, आकिंचञ्ञायतनं, नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं, दिट्ठं, सुतं, मुतं, विञ्ञातं, एकत्तं, नानत्तं, सब्बं, निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति.... निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? परिञ्ञातं तं तथागतस्साऽति वदामि । नन्दी दुक्खस्स मूलंऽति विदित्वा भवा जाति, भूतस्स जरामरणंऽति । तस्मातिह भिक्खवे तथागतो सब्बसो तण्हानं खया, विरागा, निरोधा, चागा, पटिनिस्सग्गा अनुत्तरं सम्मासंबोधिं अभिसंबुद्धोऽति वदामि ।

The बुद्ध is always referred to as अरहा, सम्मासंबुद्धो, विज्जाचरणसंपन्नो, सुगतो, लोकविदू, अनुत्तरो, पुरिसदम्मसारथी, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो, भगवा । सो इमं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लोकं सदेवकं, समारकं, सब्रह्मकं, सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्ञा साच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं, मज्झेकल्याणं, परियोसानकल्याणं, सात्थं, सब्यंजनं, केवलपरिपुण्णं, परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । (see सामञ्ञफलसुत्त).

भयभेरवसुत्त :-

Here the बुद्ध offers an explanation for observing the rules laid down for ordinary monks who have not attained the निर्वाण. He says to जाणुस्सोणि :-

इध राजा अहं ब्राह्मण अत्थवसे संपस्समानो अरञ्ञवनपत्थानि पंथानि सेनासनानि पटिसेवामि ।

अत्तनो च दिट्ठधम्मसुखविहारं संपस्समानो, पाच्छिमं च जनतं अनुकंपमानोऽति ।

This explanation implies that the monk, who has attained the निर्वाण, has no duty to perform. Here the बुद्ध describes himself thus:- "After I attained the divine eye and the knowledge of previous births, I directed my attention to secure the knowledge of the आसवक्खय. When that was achieved my mind became freed from the कामासवा, भवासवा and अविज्जासवा, and then I became delivered; then, विमुत्तस्मिं विमुत्तंम्हीऽति ञाणं अहोसि । खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बुध्द.

इत्थतायाऽति अब्भञ्ञासिम् । अयं खो मे ब्राह्मण रत्तिया पच्छिमे यामे तृतीया विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो ।

चूळसीहनादसुत्तः-

The बुध्द says:- तथागतो च भिक्खवे अरहं सम्मासंबुध्दो सब्बुपादानपरिञ्ञा-वादो परिजानमानो सम्मा सब्बुपादानपरिञ्ञं पञ्ञपेति । कामुपादानस्स परिञ्ञं पञ्ञपेति, दिट्ठु-पादानस्स परिञ्ञं पञ्ञपेति, सीलब्बतुपादानस्स परिञ्ञं पञ्ञपेति, अत्तवादुपानस्स परिञ्ञं पञ्ञपेति । एवरूपे खो भिक्खवे धम्मविनये यो सत्तरि पसादो, यो धम्मे पसादो, सो सभग्गतो अक्खायति । या सीलेसु परिपूरकारिता सा सभग्गता अक्खायति । या सहधम्मिकेसु पियमनापता सा सभग्गता अक्खायति । तं किस्स हेतु? एवं हेतं भिक्खवे होति यथा तं स्वाक्खाते धम्मविनये सुप्पवेदिते निय्यानिके उपसमसंवत्तनिके सम्मासंबुध्दप्पवेदिते ।

महासीहनादसुत्तः —

The बुध्द declares in this सुत्त that he possesses eminently the following characteristics:- A true disciple believes about the बुध्द that:-

(1) इतिऽपि सो भगवा अरहं..... बुध्दो भगवा ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(2) इतिऽपि सो भगवा अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति। एकोऽपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति, आविभावं तिरोभावं तिरोकूडं तिरोपाकारं, तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति सेय्यथापि आकासे। पथवियाऽपि उम्मुज्जनिम्मुज्जं करोति सेय्यथापि उदके। उदकेऽपि अभिज्जमाने गच्छति सेय्यथापि पथवियम्। आकासेऽपि पल्लंकेन कमति सेय्यथापि पक्खी सकुणो। इमेऽपि चन्दिमसुरिये एवं महिद्धिके, एवं महानुभावे पाणिना परामसति परिमज्जति, याव ब्रह्मलोकाऽपि कायेन वसं वत्तेति।
(Compare with this the superhuman powers mentioned in the योगशास्त्र).

(3) इतिऽपि सो भगवा दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसकाय उभो सद्दे सुणाति दिब्बे च मानुसे च ये दूरे सन्तिके चाऽति।

(4) इतिऽपि सो भगवा परसत्तानं परपुग्गलानं चेतो चेतसा परिच्च पजानाति। सरागं वा चित्तं सरागं चित्तंऽति पजानाति, वीतरागं वा ..., सदोसं..., वीतदोसं, समोहं....., वीतमोहं..., संखित्तं..., विक्खित्तं...., महग्गतं..., अमहग्गतं..., सउत्तरं...., अनुत्तरं...., समाहितं...., असमाहितं..., विमुत्तं..., अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तंऽति पजानाति।

The following are the Ten Powers (दसबलानि) of the बुद्ध:-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(१) इध सारिपुत्त तथागतो ठानं च ठानतो अट्ठानं च अट्ठानतो यथाभूतं पजानाति ।

(२) ... अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति ।

(३) ... सब्बत्थगामिनिं पटिपदं यथाभूतं पजानाति ।

(४) ... अनेकधातुं नानाधातुं लोकं यथाभूतं पजानाति ।

(५) ... सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति ।

(६) ... परसत्तानं परपुग्गलानं इंद्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति ।

(७) ... झानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं संकिलेसं वोदानं वुट्ठानं यथाभूतं पजानाति ।

(८) ... अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति सेय्यथीदं एकंपि जातिं, द्वेपि जातियो, तिस्सोपि जातियो ..... इति साकारं सउद्देसं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

(९) .... दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वत भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन ..... समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठि-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नाऽति। इति दिब्बेन चक्खुना .... सत्ते पजानाति।

१०) पुन च परं सारिपुत्त तथागतो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसंपज्ज विहरति।

इमानि खो सारिपुत्त दस तथागतस्स तथागतबलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति।

चत्तारि वेसारज्जानि.

(१) सम्मासंबुद्धस्स ते पटिजानतो इमे धम्मा अनभिसंबुद्धाऽति तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मिं सहधम्मिकं न पटिचोदेस्सतीति निमित्तमेतं सारिपुत्त न समनुपस्सामि। एतमहं सारिपुत्त निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि।

(२) खीणासवस्स ते पटिजानतो इमे आसवा अपरिक्खीणाति तत्र मं ..... वेसारज्जप्पत्तो विहरामि।

(३) ये खो पनेते अन्तरायिका धम्मा वुत्ता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायायाति तत्र वत मं ..... वेसारज्जप्पत्तो विहरामि।

(४) यस्स खो पन ते सु अलाय धम्मो देसितो सो न निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयायाऽति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तत्र वत मं ..... वेसारज्जपत्तो विहरामि ।

इमानि खो सारिपुत्त चत्तारि तथागतस्स वेसारज्जानि, येहि वेसारज्जेहि समन्नागतो .... ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । इमेहि खो सारिपुत्त चतूहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो अट्ठपरिसासु संकभाति अज्झोगाहति । (खत्तिय, ब्राह्मण, गहपति, समण, चातुमहाराजिक, तावतिंस, मार, ब्रह्मपरिसा) न तत्र मं भयं सारज्जं वा ओक्कमिस्सतीति निमित्तमेतं सारिपुत्त न समनुपस्सामि । एतमहं सारिपुत्त निमित्तं .... वेसारज्जपत्तो विहरामि ।

The बुद्ध Knows the four species of Exicstences: अण्डजा योनि, जलाबुजा.., संसेदजा... and the ओपपातिका योनि. He also Knows the five Destinies after Death गतियो: तिरच्छान योनि, पेत्तीविसयो, मनुस्सा, देवा and निरयं, as well as roads to them (मग्ग) and the courses (पाटिपदा) ~~leading~~ of conduct leading to them. He also Knows what the निर्वाण is, as well as the way and the course of conduct that lead to it.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भव.

सम्मादिट्ठिसुत्तः -

Mentioned by सारिपुत्त as one of the sixteen परियायाs. See under सम्मादिट्ठि.

तयोऽमे आवुसो भवा; कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो। उपादानसमुदया भवसमुदयो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो भवनिरोधगामिनिपटिपदा।

(2) भवसमुदया जातिसमुदयो, भवनिरोधा जातिनिरोधो।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माज्झिमा पाटिपदा

धम्मदायादसुत्त

Here the practice of the माज्झिमा पाटिपदा is prescribed by सारिपुत्त for the disappearance of the following sinful धम्मs. लोभो, दोसो, मोहो, उपनाहो, मक्खो, पळासो, इस्सा मच्छेरम्, माया, साठेय्यम्, थम्भो, सारम्भो, मानो, अतिमानो, मदो and पमादो। ..... मदस्स च पहानाय पमादस्स च पहानाय अयं माज्झिमा पाटिपदा चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय संबोधाय निब्बानाय संवत्तति। कतमा च आवुसो माज्झिमा पाटिपदा .... संवत्तति अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो। सेय्यथीदम्। सम्मादिट्ठि, सम्मा संकप्पो सम्मा वाचा सम्मा कम्मन्तो सम्मा आजीवो सम्मा वायामो सम्मा सति सम्मा समाधि। अयं खो आवुसो माज्झिमा पाटिपदा .... निब्बानाय संवत्तति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मनासिकरणीया धम्मा

सब्बासवसुत्त

.... कतमे च भिक्खवे धम्मा मनासिकरणीया ? ... यास्स भिक्खवे धम्मे मनासिकरोतो अनुप्पन्ना वा कामासवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना वा कामासवा पहीयन्ति, अनुप्पन्ना वा भवासवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना वा भवासवा पहीयन्ति, अनुप्पन्ना वा अविज्जासवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना वा अविज्जासवा पहीयन्ति, ते धम्मे मनासिकरणीया | .... तस्स (अरियसावकस्स) अमनासिकरणीयानं धम्मानं अमनासिकारा मनासिकरणीयानं धम्मानं मनासिकारा अनुप्पन्ना चेव आसवा न उप्पज्जन्ति उप्पन्ना च आसवा पहीयन्ति | सो इदं दुक्खन्ति योनिसो मनासिकरोति, अयं दुक्खसमुदयोति...., अयं दुक्खनिरोधोति....., अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाति योनिसो मनासिकरोति | तस्स एवं योनिसो मनासिकरोतो तीणि संयोजनानि पहीयन्ति, सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो | इमे वुच्चन्ति भिक्खवे आसवा दस्सना पहातब्बा |

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सब्बासवसुत्तः -

..... सो इदं दुक्खंऽति योनिसो मनसिकरोति, अयं दुक्खसमुदयोऽति...., अयं दुक्खनिरोधोऽति....., अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाऽति योनिसो मनसि करोति तस्स एवं योनिसो मनसि करोतो तीणि संयोजनानि पहीयन्ति: (१) सक्कायदिट्ठि, (२) विचिकिच्छा, (३) सीलब्बतपरामासो ।

अयोनिसो मनासिकार consists in indulging in wrong views about one's own existence in the past, future and in the present. see under अत्ता.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महादुक्खक्खंधसुत्तः-

The बुद्ध says:- यं रूपे सिक्खवे सुभं वण्णनिभं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपानं अस्सादो।

The disgusting feeling which one has at the sight of a bad change in the beauty or charm caused by age or disease &c, constitutes the आदीनव of रूप.

यो रूपेसु छन्दरागविनयो, छन्दरागप्पहानं, इदं रूपानं निस्सरणम्।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विञ्ञाण.

सम्मादिट्ठिसुत्तः-

See सम्मादिट्ठि.

(1) विञ्ञाणसमुदया नामरूपसमुदयो, विञ्ञाणनिरोधा नामरूपनिरोधो ।

(2) छयिमे आवुसो विञ्ञाणकाया; चक्खुविञ्ञाणं, सोतविञ्ञाणं, घानविञ्ञाणं, जिव्हा-विञ्ञाणं, कायविञ्ञाणं, मनोविञ्ञाणम् । संखारसमुदया विञ्ञाणसमुदयो, संखार-निरोधा विञ्ञाणनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो विञ्ञाणनिरोध-गामिनिपटिपदा ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वेदना.

सम्मादिट्ठिसुत्तः-

See under सम्मादिट्ठि ; mentioned as one of the पर्यायs of सम्मादिट्ठि.

(1) वेदनासमुदया तण्हासमुदयो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो ।

(2) कतमे आवुसो वेदनाकाया :- चक्खुसंफस्सजा वेदना, सोतसंफस्सजा वेदना, घानसंफस्सजा वेदना, जिव्हासंफस्सजा वेदना, कायसंफस्सजा वेदना, मनो-संफस्सजा वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनिपटिपदा ।

महादुक्खक्खन्धसुत्तः-

यस्मिं समये भिक्खवे यं किंचि चतुज्झानानं झानं उपसंपज्ज विहराति, तस्मिं समये नेव अत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति; अब्यापज्जं येव तस्मिं समये वेदनं वेदेति । अब्यापज्जपरमाहं भिक्खवे वेदनानं अस्सादं वदामि ।

यं भिक्खवे वेदना अनिच्चा, दुक्खा, विपरिणामधम्मा, अयं वेदनानं आदीनवो । यो च वेदनासु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनानं निस्सरणं ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

षळायतन.

सम्मादिट्ठिसुत्तः -

See under सम्मादिट्ठि.

(1) षळायतनसमुदया फस्ससमुदयो, षळायतननिरोधा फस्सनिरोधो ।

(2) छयिमानि आवुसो आयतनानि; चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिव्हायतनं, कायायतनं, मनायतनम् । नामरूपसमुदया षळायतनसमुदयो, नामरूपनिरोधा षळायतननिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो षळायतननिरोधगामिनिपटिपदा ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संखार.

सम्मादिट्ठिसुत्तः -

See सम्मादिट्ठि.

1) संखारसमुदया विञ्ञाणसमुदयो, संखारनिरोधा विञ्ञाणनिरोधो ।

(2) तयोऽमे आवुसो संखारा; कायसंखारो, वचीसंखारो, चित्तसंखारो । अविज्जा-समुदया संखारसमुदयो, अविज्जानिरोधा संखारानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठंगिको मग्गो संखारानिरोधगामिनिपटिपदा ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सम्मादिट्ठि.

सम्मादिट्ठिसुत्त:-

In this सुत्त सारिपुत्त gives sixteen different ways, any one of which, when practised would bring on सम्मादिट्ठि.

(1) To comprehend what is कुसल and अकुसल and their roots.

(2) To know the nature, the origin, the cessation, and the way leading to the cessation, of आहार.

(3) To know the nature, the origin, the cessation, and its means, of दुक्खं.

(4) " " " " " " of जरामरण.

(5) " " " " " " of जाति.

(6) " " " " " " of भव.

(7) " " " " " " " उपादान.

(8) " " " " " " " तण्हा.

(9) " " " " " " " वेदना.

(10) " " " " " " " फस्स.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

(11) To know the nature, origin, cessation and the way to cessation of षडायतन.

(12) " " " " " नामरूप.

(13) " " " " " विञ्ञाण.

(14) " " " " " संखार.

(15) " " " " " अविज्जा

(16) " " " " " आसवs.

The monk, says सारिपुत्त, who knows any of these sixteen परियायs,

सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, अस्मीऽति दिट्ठिमानानुसयं समू-
हनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति | एतावताऽपि
खो आवुसो अरियसावको सम्मादिट्ठी होति | उजुगताऽस्स दिट्ठि; धम्मे अवेच्चप्पसादेन
समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मंऽति |

Note :- See 14 & 15 सुत्तs of the दीघनिकाय. It should be noted that in all these cases, the Way to the Cessation is always the Eightfold Noble Path. अविज्जा figures both as a cause and as a result of the आसवs. It is equivalent to मोह or illusion, supra, where it is defined as lack of knowledge - Chalmers.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सळेरव

सळेरव सुत्त: -

The Commentary gives the derivation: किलेसे सळिरवति, छिन्दतीति ।
The word सळेरव is rendered in English as " Effacement or Expungment." In this the disciple महाचुन्द asks the बुद्ध :

यो इमा भन्ते अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति, अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा; आदिमेव नु खो भन्ते भिक्खुनो मनसिकरोतो एवमेतासं दिट्ठीनं पहानं होति, एवमेतासं दिट्ठीनं पटिनिस्सग्गो होति ।

The बुद्ध says that -

या इमा चुन्द अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति, अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा; यत्थ चेता दिट्ठियो उप्पज्जन्ति, यत्थ च अनुसेन्ति, यत्थ च समुदाचरन्ति, तं "नेतं मम, नेसोऽहमस्मि, न मे सो अत्ताऽति" एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय पस्सतो एवमेतासं दिट्ठीनं पहानं होति, एवमेतासं दिट्ठीनं पटिनिस्सग्गो होति ।

The बुद्ध further on means to say that this attitude ought to be observed in all cases when a monk

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

attains any one of the stages from the पठम झान to the नेवसञ्ञानासञ्ञायतन. If the ~~he~~ monk, after attaining such a stage, believes that सल्लेखेन विहरामि, he is wrong: न खो पनेते, चुन्द, says the बुद्ध, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति।
The four झानs are दिट्ठधम्मसुखविहारs or States of Satisfaction here and now, i.e. in this life; while the आकासानंचायतन etc are called संता विहारs.

This seems to me the original meaning of सल्लेख. The word thus means the expunging of the notion that "this is I; this is mine; this is my soul."
It also means the state in which one can hope to make such an Expunging:
(न खो पनेते सल्लेखा वुच्चन्ति. Here the word seems to have been used in the sense of the state). Then the word सल्लेख would mean the पितृपद alone, and not any other stage below that.

The portion from इध खो पन वो चुन्द सल्लेखो करणीयो upto the end tells us as to how one should practise सल्लेख. But the word has not here retained the philosophical meaning; it is here used in an ethical sense of expunging evil

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

tendencies of the mind.

The way to expunge consist in resorting to what is good in thought, in speech and in action even though others indulge in their opposites. Thus: परे वि-
पाणातिपाता पटिविरता, हिंसका भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामाऽति, सद्धेरवो करणीयो। एवं अदि-
न्नादाना पटिविरता, ब्रह्मचारी, मुसावादा पटिविरता, पिसुनाय वाचाय पटिविरता, फरुसाय
वाचाय पटिविरता, सम्फप्पलापा पटिविरता, अनाभिज्झालू, अब्यापन्नचित्ता, संमादिट्ठी,
सम्मासंकप्पा, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्ता, सम्मा आजीवा, संमावायामा, सम्मासती, सम्मा-
समाधी, सम्माञ्ञाणी, सम्मा विमुत्ती, विगताथिनामिद्धा, अनुद्धता, तिण्णाविचिकिच्छा, अकोधना,
अनुपनाही, अमक्खी, अपळासी, आनिस्सुकी, अमच्छरी, असठा, अमायावी, ~~अन~~ अत्थद्धा, अन-
तिमानी, सुब्बचा, कल्याणमित्ता, अप्पमत्ता, सद्धा, हिरिमना, ओत्तप्पी, बहुस्सुका, आरद्धविरिया,
उपट्ठितस्सती, पञ्ञासंपन्ना .... परे सन्दिट्ठिपरामासी, आधानग्गाही, दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति,
मयमेत्थ असंदिट्ठिपरामासी, अनाधानग्गाही, सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामाऽति सद्धेरवो करणीयो।

What is important in this matter is the development of the will. So the Buddha

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

says:- चित्तुप्पादंऽपि खो अहं चुन्द कुसलेसु धम्मेसु बहूपकारं वदामि। को पन वादो कायेन वाचाय अनुविधीयनासु। तस्मातिह चुन्द परे विहिंसका भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामाऽति चित्तं उप्पादेतब्बम्। एवं..... सुप्पटिनिस्सगी भविस्सामाऽति चित्तं उप्पादेतब्बम्।

Then further on the बुद्ध shows how to effect the alternative approach, how to rise upwards and how to find emancipation. Thus he says:

सेय्यथापि विसमोमग्गोस्स तस्स समो मग्गो परिक्कमनाय; सेय्यथा वा पन चुन्द विसमं तित्थं अस्स, तस्स अञ्ञं समं तित्थं परिक्कमनाय; एवमेव खो चुन्द विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति परिक्कमनाय। एवं.... सुप्पटिनिस्सागिता होति परिक्कमनाय।

सेय्यथापि चुन्द ये केचि अकुसला धम्मा सब्बे ते अधोभागं गमनीया; ये केचि कुसला धम्मा सब्बे ते उपरिभागं गमनीया; एवमेव खो चुन्द विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति उपरिभागाय---- सुप्पटिनिस्सागिता होति उपरिभागाय।

सो वत चुन्द अत्तना पलिपपलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं उद्धरिस्सतीऽति नेतं ठानं विज्जति; सो वत चुन्द अत्तना अपलिपपलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं उद्धरिस्सतीऽति ठानमेतं विज्जति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सङ्केरव.

सो वत चुन्द अत्तना अदन्तो, अविनीतो, अपरिनिब्बुतो परं दमेस्सति, विनेस्सति, परिनिब्बापेस्सतीऽति नेतं ठानं विज्जति ; सो वत चुन्द अत्तना दन्तो, विनीतो, परिनिब्बुतो परं दमेस्सति, विनेस्सति, परिनिब्बापेस्सतीऽति ठानमेतं विज्जति । एवमेव खो चुन्द विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति परिनिब्बानाय;.... सुप्पटिनिस्सग्गिता होति परिनिब्बानाय ।

While showing as to how one should practise सङ्केरव The बुद्ध mentions the following as the last case. परे सान्दिट्ठिपरामासी अधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति; मयमेत्थ असन्दिट्ठिपरामासी अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामाऽति सङ्केरवो करणीयो ।

Here the word सान्दिट्ठिपरामासी seems to me very important. Does it here represent the Sanskrit word सदृष्टिपरामर्शी ?

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=24.01.20 11:29
,TRANSFERRED=2020/01/24 at 12:05:14
,PAGES=124
,TYPE=STD
,NAME=S0002652
,Book Name=M-414-UPAM FROM SUTAS
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection